25
б

Ген. Хорунжий МИКОЛА КАПУСТЯНСЬКИЙ.

УКРАЇНСЬКА ЗБРОЙНА СИЛА Й УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

Саскатун, Саскачеван, Канада, 1936.
Друком Видавництва "Новий Шлях"

Printed in Canada

Ген. Хорунжий МИКОЛА КАПУСТЯНСЬКИЙ.

УКРАЇНСЬКА ЗБРОЙНА СИЛА Й УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ

Дар Кооперативи „КАЛИНА" Вінніпег, Канада

580

БІБЛІОТЕКА ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО. 4

3740

НАУКОВО-ДОВІДКОВА БІБЛІОТЕКА

Саскатун, Саскачеван, Канада, 1936.
Друком Видавництва "Новий Шлях"

Printed in Canada

МИКОЛА КАПУСТЯНСЬКИЙ

Бувший Генерал-Хорунжий Генеральної Булави Української Армії.

ВСТУП

Сьогодні вже минув передактуальний період. Характерними рисами його була широко закроєна та добре обміркована пацифістична програма. Її створили головно переможці світової війни. Бо ж вони за малим вийнятком внаслідок версайського миру та інших договорів майже осягнули свої цілі. Зрозуміла річ, що на випадок нових конфліктів ті держави наражались на небезпеку втратити те, що вони здобули такою тяжкою кривавою війною. Крім того, після світової війни запанувала економічна депресія й почались різнородні суспільні заворушення, захитались навіть основи так улюбленої світом демократичної системи. Також і червоний імперіялізм, III. інтернаціонал настирливо та підступно скрізь розгорнув свою розкладову працю, загрожуючи людству світовою пожежею. Для власної безпеки він також назовні плекав ідеї пацифізму. В противагу йому творився фашизм, а за ним націонал-соціялізм. Недержавні покривджені народи боролися за своє визволення. Взагалі, почалась переоцінка ідейних цінностей соціяльних програм і вироблення нових форм державного будівництва. Поволі підупадають впливи марксізму і захитується в деяких країнах парламентарно-демократичний устрій. Отже ні пацифістичній програмі ні різнородним пактам і договорам не пощастило усунути всі причини до майбутніх конфліктів.

Для Українського Народу цей зовнішній спокій та солодкий для переможців мир був дуже жахливий по своїм наслідкам, бо під пануванням займанців особливо червоної Московщини та Польщі, наш Нарід поніс більші страти, як всі воюючі держави за час великої світової заверухи. (Голод, Соловки, розкулачення, чека, пацифікація, вязниці, шибениці, економічні злидні та інше.) За цей час народи ретельно й систематично приправлялись до нової боротьби і вже Італія встигла перемогти Абісинію. І це якраз держави переможці, Ніпон та Італія. Тепер всі держави почуваються в сил боронити свої інтереси не лише погрозами і дипломатично-економічними санкціями, але і справжньою війною. Також скупчують свої сили

два представники протилежніх світоглядів: соціялісти, радикали різних колірів, масонство і світове жидівство; керує цим фронтом червоний Кремль, з диктатором Сталіном на чолі. Зміцнився та організаційно оформився фашизм, нац.-соціялізм та взагалі націоналізм поволі охоплює своїми впливами народні маси. Тому правдоподібно знову починається епоха великих світових війн і соціяльних та національних революцій. В звязку з цим наближається і час вирішення української проблеми.

Перед нами у весь зріст повстає питання, чи ми досить приготовилися до цього важливого моменту, який вирішить долю нашого Народу, а як ні, то що необхідно робити, щоб створити сприятливі передумови для закінчення боротьби і не бути заскоченими та непідготованими як це, на жаль трапилося в рр. 1917-1920.

Для найліпшої оцінки обставин та обібрання правдивих шляхів для здійснення наших змагань потрібно взяти науку з нашої попередньої історії і, застосувавши її до добре обміркованої сучасної ситуації, повзяти рішненя і твердо та послідовно керуватись ним. Лише така метода досвіду дасть нам спромогу зрозуміти завдання, що стоять перед нами та винайти відповідний спосіб для їх здійснення.

Якраз повчаючу науку дає нам розгляд подій кінця 16. і першої половини 17 століття. Це була важлива переходова епоха. Тоді саме на сцену життя висунено історичне питання:— кому бути верховодом на славянському сході: загонистій Річи Посполитій Польській з її зажерливою, короткозорою шляхтою, суворій, малокультурній, імперіялістичній царській Москві з її необмеженою владою і засадою—всі підданні слуги цаарські, чи вільнолюбива козацька Україна спроможеться знову відновити незалежну Київську Державу як за старих часів України. За це важливе питання довго та криваво змагалися усі три народи зо змінним успіхом. Ця боротьба бурхливо відновилася в 1917 р. і точилася до 1920 р. Це важливе питання ще не є остаточно розвязане й до цього часу, а зветься воно **українською проблемою. За корисне вирішення його для України наш Нарід змагається і до цього часу.**

I. ЧАСТИНА.

ОБСТАВИНИ НА СХОДІ ЕВРОПИ ПРИ КІНЦІ 16-ГО СТОЛІТТЯ

Після люблинської унії 1569 року Східні Українські Землі вийшли зо складу литовсько-руського князівства і були безпосередньо підпорядковані Польщі. Впродовж 30 років Польща планово веде наступ на українців з метою їх винародовити, спольщити. Головною зброєю в її руках був добре організований апарат римсько-католицької релігії з талановитим виконавцем—славнозвісним єзуїтським орденом. Єзуїти користаючись підпертям своєї акції з боку польського уряду і шляхти, а також і самого папи римського, намагалися в різний спосіб захитати основи православної віри, одного з головніших факторів, що боронив тоді національну окремішність Українського Народу від спольщення. Попередній досвід показав, що з втратою своєї релігії і з переходом на римо-католицтво українець автоматично ставав поляком. Їм дійсно з початку пощастило осягнути значних успіхів, надто на Литві і серед української шляхти, цебто панів (дідичів). Одначе переважаюча частина дрібної шляхти і поважна кількість українських магнатів, духовна верства, а найголовніше міщанство і простолюддя мобілізують всі свої сили і рішуче стають на захист своєї прадідівської віри, своєї національної окремішности. Розпочинається бурхливий розвиток релігійно-полемічної і світської літератури, повстають і збільшуються брацтва, шириться просвіта, школи і т. і. Цьому наступові не лише дано належню відсіч, але Український Нарід виріс і зміцнився культурно. На жаль, частина вищої української верстви спольщилася і цим дещо ослабила наш Нарід.

До цього також причинились крім релігійних переконань так звані "шляхецькі золоті свободи", що давали панам безмежну владу над своїми "хлопами" (селянством) і майже суверенну владу в правах політичних і адміністративних в дер-

жав . Ради лакімства нещасного запряглася наша шляхта до державного польського воза, зрадивши свій Нарід. В цей мент, на жаль, Литва була вже значно сполонізована й почала підпірати Польщу—як побачимо далі—навіть проти України, свойого бувшого спільника і друга. Одначе Український Нарід витворив вже, зорганізував і загартував в чисельних війнах свою Козаччину на чолі з Запоріжжям. Таким чином, хоч Польщі і пощастило відокремити територіяльно, релігійно і навіть культурно Східні Українські Землі від Литви і сполонізувати значну частину української шляхти, Україна вже витворила і свою релігійно-культурну верству і сформувала своїх майбутніх оборонців—козаків. Тому, здавалось, взаємовідношення між Польщею і Україною змінялося з часом на користь останньої. Перед Польщею повстала ділема: розбудовувати свою державу, додержуючись принаймні умов люблинської унії, цебто надати відповідні права Литві і Україні і цим придбати їх прихильність і підтримку, надто з боку України і цим значно зміцнити свою державу, або... рішуче йти на спольщення Литви і України і на їх соціяльний визиск. На горе собі, зарозуміла польська шляхта обрала другий шлях і зруйнувала в дальшому свою державу.

Обєднання всіх Українських Земель під Польщею мало для неї і деякі відємні наслідки. Українці одержують можливість ширшого контакту, взаємного запізнання і поволі в обороні своїх прав утворюють єдиний український фронт. Крім того, скрізь по Україні з Запоріжжя несло вольним бунтарським духом. Тому **для виконання поставленої собі мети—полонізувати Україну і всебічно використати її соціяльно та економічно поляки задумали поділити досі єдиний Український Нарід і знову таки на релігійному, штучно вигаданому тлі.** В 1596 році наперекір бажанням та рішучому спротиву переважаючої більшости всіх верств православного Українського Народу, поляки створили релігійну унію (берестейську). Ми не маємо на увазі докладно зупинятись на історично-ідеологічних засадах її; це не входить в програму і це питання має свою спеціяльну літературу. Ми лише зазначимо, що унія принесла з собою далеко йдучі наслідки. Поляки надали нечисленним представникам її, головно епископам, всі права і відобрали їх повністю від представників православної віри, хоч цим вони і порушували свої обовязки, яких вони сяк-так додержувались впродовж двох століть. Православну релігію з метою її зневажити і понизити названо хлопською. Але в цьому крилося

признання, що її підпірали народні маси. Навіть щоб остаточно дискредитувати православіє і відхилити від нього його послідовників—православіє названо "схизмою". Польща частинно осягнула свою мету. Між українцями, рідними братами по крові й культурі, почалися непорозуміння, ворожнеча і навіть міжусобиці. Це розуміється ослабило дещо односильний опір українців проти польської навали. Але на захист прадідівської віри і своїх соціяльно-національних прав повстала козаччина, спираючись на народні маси, частину української шляхти і духовний провід.

Почалися козацькі війни. Повстання очолив Северин Наливайко і до нього приєднався потім Лобода. Поляки в жорстокий спосіб здушили те повстання і закатували в страшний спосіб у Варшаві Наливайка, цього Предтечу Великого Богдана. Таким робом на прикінці 16 століття вже яскраво виявився глибокий антагонізм (противенство) між Польщею і Україною і визначились складові елементи ворогуючих сил. Уважаємо своїм обовязком висловити наш погляд на релігійне питання. Воно, як відомо, ввесь час відогравало поважну ролю в нашій історії й цей важливий чинник є актуальний і до цього часу. Правда, релігійна унія завдала тоді велику шкоду нашому Народові, на деякий час ослабила його відпорну силу, спричинилася до полонізації поважної кількости української шляхти. Одначе в дальшому, впродовж 50 років греко-католики, головно представники Українських Західніх Земель зуміли вкласти в чужу, навмисне накинуту їм поляками релігійну форму, свій національний український зміст і спромоглися впродовж століть боронити свою українську відрубність проти польського римо-католицизму. Навіть діти священиків у багатьох випадках були носіями української ідеї. Також переважаюча більшість православних лишилася вірною своїй прадідівській релігії, боронила її збройною силою від поляків і в дальшому не потонула в єдиновірному московському морі. На загал релігійна різниця між Західними й Східніми Землями не відогравала в дальшому поважної ролі і коли настали грізні 1917-1920 роки, то українці по обидвох боках Збруча боролися плече в плече проти римо-католицької Польщі і православної та комуністичної Москви. В часи визвольної боротьби ніхто не питав,—хто ти є: греко-католик чи православний, досить того, що ти є українець. Цей висновок необхідно взяти нам під розвагу. Ми можемо різнитися релігійно, бо таку спадщину лишила нам наша історія, але ворогувати на цьому

тлі не маємо жадного права, бо це шкодить справі і допомагає нашим ворогам. Про це треба добре памятати, як нашим пастирям духовним, так і громадяству і не слід греко-католицтво наближувати до римо-католицизму.

Одначе в той історичний мент релігійна унія завдала багато шкоди Українському Народові і була одною з важніщих причин, що викликала козацькі війни. Вони то ослабили Польщу, а гетьман Богдан завдав їй такий могутній удар, що вона захиталася, а потім завалилась.

КОЗАЧЧИНА

Козаччина на прикінці 16-го століття уже цілком оформилась і значно збільшилася та стала поважною політично-національною силою. Козаки поділялись на низових (запорожців) і городових або українських; частина з них була записана в реєстрі, цебто офіційно визнавалась польською владою, одержувала платню, хоч звичайно нерегулярно і виконувала різні бойові та охоронного характеру завдання. Реєстрові користалися особистою свободою, правом власности та козачим судом. Назагал городові козаки були більше статочними і лояльними до Польщі, чим низові. Крім того по Україні тинялася значна кількість козаків, так званих виписчиків; їх поляки охоче використовували в часі війни, але після неї намагалися змусити їх знову підлягати своїм панам, шукати кращої долі на Запоріжжі, або воювати в складі чужоземних армій. Ця обставина викликала часто-густо загострення між поляками і козаками, та була також однією з причин козацьких повстань.

Центром козаччини була Запорізька Січ, її осередок містився поза порогами на Дніпрі. Запоріжці фактично не узнавали над собою зверхности жадної держави, хоч теоретично належали до Річи Посполитої Польської. Це був справжній лицарський орден зо своєрідними та дуже оригінальними рисами. Запоріжці годувалися війною, полюванням та рибальством. Про хліборобство вони не дбали, хоч ніколи не були засадничо ворожі до цієї найулюбленішої на Україні праці, як це помилково приписують козакам деякі наші історики. Запорожці і взагалі всі козаки були яскравими представниками **всеукраїнської військової збройної сили.** Серед Запоріжців на провідні ролі обралися на Радах найбільше здібні, відважні, волеві і спритні люде, не узгляднюючи їх попереднього соціяльного і культурного стану. Гетьманами запорізького війська і полковниками бували часто-густо і представники високоосвіченої шляхти і діти духовенства, міщанства й селян, навіть деколи неписьменні. Тут скупчувався найбільш енергійний, в дважний і свободолюбивий елемент. Це українське лицарство значно відрізнялося від західньо-европейського, що комплектувалося представниками вищих верств і боронило їхні інтереси. Козаки ж борони-

ли права релігійні, економічні і національні всього Українського Народу, надто його покривджених верств. Постійна боротьба проти турко-татар в обороні рідної землі від їхньої навали, участь в численних війнах для захисту польської держави, різного роду бойові акції з власного почину в складі чужинецьких армій витворили з козаків високо кваліфікованих вояків. Козаки тішилися бойовою славою і пишались своїми перемогами. Також вони були повязані між собою сердечними товариськими відносинами і виробили своєрідну тактику. Майже кожний козак був чудовим індивідуальним бойцем, ум'в добре стріляти та протиставитись ворогові кінно, пішо, на морі і в позиційній війні в так званих таборах та фортецях. Також влучно вміли чинити козаки, як в відокремлених відділах—осторонь один від одного, так і в значних обєднаннях.Козаки на той час числилися найліпшими вояками в Европі і значно переважали европейське військо своєю бойовою тактикою, духом, впертістю і витревалістю в боях та рішучими вислідами останніх.

В Західній Европі внаслідок попередньої февдальної системи і різних економічних і політичних умов, творилися зовсім інші військові системи. Там, за малим вийнятком, регулярних частин до розпочаття війни було мало. З початком же зовнішніх конфліктів збіралось ополчення і широко використовувались наємні чужинецькі війська з усіма властивими йому хибами, а саме: неморальний стан, нахил до жорстокости та грабунків а головне мала стійкість. Така якість наємних військ у Західній Европі спричинялась до необхідности розташування його на відпочинок в лагерях, далеко від людських осель, охороняти ці лагері, щоб салдатеска не розбіглася. Це змушувало базуватись на оборудовані склепи (магазини). Їх потрібно було заздалегідь будувати і при операціях важко було від них відорватись дальше як на сто верств (5 днів походу). Цілком зрозуміло, що це відємно відбивалося на стратегії і тактиці цих армій й на висліді війни.

Війни трівали довший час. Полководці стреміли загрозою ворожому запіллю змусити неприятеля залишити поле бою. Висліди операцій часто-густо не давали рішучих наслідків, щоб не ображати військо на важкі страти, бо ж наємне військо коштувало дорого, а народні маси не брали в війні поважної участи. Полководці за малим вийнятком не намагалися рішуче зударитися з ворожою силою, щоб її остаточно знищити, або погромити. Вони в багатьох випадках лише блокували ворожі фортеці і на загал більше маневрували, а не билися вперто, залишаючи для ворога так званий золотий міст, цебто можливість відворотом ухилитися від бою.

Перед, керуючу ролю серед козацтва, вела Запорізька Січ,—військовий, політичний і національний осередок для всіх Українських Земель. В ньому майже всі козаки, здобували умінням військової штуки. Взагалі це була теоретично-практична військова школа.

Запоріжці створили вже свою військову гієрархію та органі зац'йні одиниці. На чолі стояв гетьман, з безмежною владою в часі війни, його начальником штабу в політичних справах—канц лер—військовий писар, обозний, в якого руках була військово-організаційна справа, осавул, суддя і т.і. Запорізьке військо ко складалося з полків, полки з сотень.

Військо складалося з піхоти, гармат, відділів маринарки, **але головним і улюбленим родом зброї була кіннота.** Вона то й давала найбільше успіху запоріжцям в боях. Таким чином козацька збройна сила могла успішно переводити операції на суші, на морі, в одвертих боях, в позиційній війні і т.і. Козаки витворили своєрідну систему, як для походів, так і для бойових чинів і для морських походів. Вони влучно охороняли свої рухи, мали при собі легкий кінний обоз для транспорту огнеприпасу, бойового й технічного приладдя й харчів. На віддалі від ворога козаки йшли широким фронтом, різними дорогами, уміло підтримуючи між собою лучбу. Тому вони мали змогу користатися місцевими засобами, розташовуватись в оселях і робити швидкі походи та бути незалежними від своєї бази. Зударившись з ворогом запоріжці охоплювали його з усіх боків і завзято бились з метою знишити, або полонити ворога. В боях вони не жалували козацької крови і воліли радше згинути, як попастися в неволю. Їх бойове гасло:—Здобути, або в дома не бути.

Не дарма козачу вдачу характеризує наша пісня:

"Ішли ляхи на три шляхи, а татари на чотири;
козак в лузі відгукнувся, лях-татарин іздрігнувся,
в дугу всякий ізогнувся..."

Бож козаки були крім того майстри на різного роду засідки, несподіванки і таке інше.

Треба ще зазначити, що козаки, зустрінувши сильнішого ворога, уміли швидко отаборитись, цебто вивести навколо себе окопи, насипати з землі вали, скріпити їх возами і виснаживши ворога в обороні табору його атакувати. Европейська література і тогочасники високо оцінювали козаків й охоче запрошували їх до свойого війська.

На загал можна сказати, що козаки, з їх високою якістю окремого бойця і умінням добре маневрувати й битися при різних бойових умовинах та парадним складом, були прототипом сучасних армій.

Зрозуміла річ, що маючи до своїх послуг такий чудовий військовий апарат як козаччина, одержання якого в мирний час Річи Посполитій Польській майже нічого не коштувало, їй легко було виконувати свої чергові стратегічно-політичні завдання, поборювати зовнішніх ворогів. Але довший час допомагаючи Польщі, козаччина крок за кроком і сама скріплялася на силі, набірала авторитету серед всіх шарів Українського Народу й ставала важливим чинником у азхисті України, як від Турко-татар, так від різного роду надужить з боку поль-

ської держави, а потім і Москви, а нарешті зробилася носієм волі і державних змагань України.

ГЕТЬМАН ПЕТРО САГАЙДАЧНИЙ

Противенство інтересів Польщі й України, інвазія Річи Посполитої на релігійно-національному і соціяльному полі, зріст культурної української верстви і збільшення козацької сили потребували для керування боротьбою проти Польщі видатних вождів. І доля післала нам в першій половині 17 століття двох великих гетьманів Петра Конашевича Сагайдачного і Зиновія Богдана Хмельницького. Оба вони мали військовий талан, бойове щастя майже завжди усміхалося їм, вони щиро любили свій нарід. Ці гетьмани користалися великим впливом у козаків і серед громадянства. Їх поважали й числилися з ними наші вороги. Славні їх бойов для долі України чини скрізь були відомі. **Але кожний з них обібрав окремий шлях, а тому висліди їхньої діяльности були цілком різні.**

Петро Сагайдачний, православний шляхтич, родом з Галичини, вихованок Острозької академії, член брацтва, ревнитель православія. Мав залізну руку, суворий і сильний характер і всі прикмети вождя. Про початки його гетьманування історики пишуть неоднаково. Максимович відносить до 1601, Камянин до 1605, Чайківський до 1610. Ми розглянемо його діяльність лише починаючи з 1616 року. Відомо, що до цього часу не брав участи в певних справах проти Польщі, а скорше їх стримував.

Помилково оцінюючи тодішню ситуацію, Петро Сагайдачний вирішив всією козацькою силою підперти польську державу в боротьбі з зовнішніми її ворогами. Він сподівався, що Польща зрозуміє та оцінить ролю козаччини, як одної з головніших сил, що значно спричинилася до військових успіхів Польщі. Він сподівався, що йому пощастить за цю допомогу здобути для України відповідні пільги, релігійні, соціяльні і суто-козачі. Тому він рішуче став на шлях скріплення польської держави. Наведемо приклади:

В 1616 році гетьман Сагайдачний на чолі козацької ескадри розгромив турецьку флоту коло устя Дніпра, взяв кільканадцять галер і коло сотні човнів, здобув і спалив Кафу. Здобув Трапезунт, розбив турецьку ескадру адмірала Цікалі-Паші.

Козацтво щасливо повернулось домів, осяяне блискучими перемогами над турками. До цієї армії на Україні приєдналося багато козаків, створилася грізна сила і її міг Сагайдачний успішно повести проти поляків. Польський гетьман Жолкевский зажадав демобілізації козачого війська і зменшення реєстру. Він зо своїм військом прибув в Україну. Козаки радо готувались до бою з поляками. Але Сагайдачний, користуючись своїм авторитетом переможця над турками, зумів нахилити козаків до уступок і прийняття польського ультимату.

Хоч це і викликало незадоволення козаків, але вони мусіли скоритись (угода в Старому Ольшанці над р. Россю).

В 1618 р. королевич Володислав з військом пішов на Москву, щоб змусити її на підлеглість Польщі. В цьому поході не брали участи козаки і тому королевич не лише не відніс перемоги над московським військом, але йому загрожувала остаточна поразка. Польща, як це вона завжди робила в критичній хвилі, звертається за допомогою до своїх оборонців козаків, яких лише в 1616 році грозьбами змусила до покори і обмеження їх прав. Поляки запевнюють гетьмана Сагайдачного що вони підуть на зустріч вимогам козаччини.

Гетьман Сагайдачний з 20,000 козаків швидко рушає на Московщину, розбиває по дорозі московські відділи, штурмом бере укріплені міста Путивль, Єлець, Ливни і інш., на ріці Оці наносить поразку князеві Волконському, що заступив йому дорогу, лучиться з Володиславом і своїми перемогами змушує знесилену Москву піти на дуже корисний для Польщі Деулінський мир. Під владою Польщі залишається Сіверщина з містами Черниговом, Стародубом, Черськом й етнографічна московська територія—Смоленщина. Отже гетьман Сагайдачний врятував від загибелі королевича Володислава зо всім військом й дав змогу віднести велику військово-політичну перемогу.

Але подивімося, яка заплата за це збоку поляків і чи виконані були їхні обіцянки. Згаданий Жолкевскі змусив козаків погрозою війни 17 жовтня 1619 року скласти умову, підписану Сагайдачним, що козаки обовязуються зменшити реєстр з 10,000 до 3,000, не будуть виходити в Чорне море, а кандидатів на їхню старшину призначуватиме сам король. Ось вам козача послуга, а ось ляцька заплата за неї! Правда, козакам за славетний похід на Москву подаровано двацять тисяч золотих! Жадних пільг—релігійних, ні соціяльних—поляки не дали. Навпаки утиски православних продовжувались, храми Божі нищились, пан-отців зневажали, церковне майно передавали уніятам. Панщина ширилася. Бачучи такі висліди, Сагайдачний мабуть нарешті все ж зрозумів, що дещо треба зробити і за власним почином. На його прохання 1620 р. царгородський патріярх Теофан в Київі висвятив митрополита і православних епископів, але поляки—мимо домагання Сагайдачного і козаків—їх не затвердили, а тому православні гієрархи не мали змоги виконувати своїх релігійних обовязків. Цікаво зазначити, що гетьман Сагайдачний ще в 1617 році вписав Запоріжське військо в Київське Бооявленське Брацтво і цим ніби вказував, що козацтво мусить збройно боронити православну релігію, коли цього неможливо осягнути різного роду петиціями та бойовими виявами своєї лояльности. Одначе сам не заохочував до боротьби, а навпаки— стримував від неї.

В 1621 році великанська турко-татарська армія під проводом султана Османа на ріці Дністрі біля Хотина оточує залізним перстенем 35,000 армію польського коронно-

го гетьмана Ходкевича, що відважився протиставитись туркам без збройної козачої допомоги. При польському війську був і королевич Володислав. Турецький султан Осман мав намір нанести поразку полякам і поруйнувати корінну Польщу. Він пропонував козакам дуже корисні умови, щоб вони не допомогали Польщі. Затурбовані великою небезпекою поляки закликають Сагайдачного, хоч він на той час не був гетьманом, до сейму і врочисто обіцюють йому затвердити православних владик і збільшити реєстр козаччини. Сагайдачний не схаменувся і тепер, хоч його вже двічі ошукав гетьман Жолкевскі і уряд Польщі. Він стає на чолі великої козацької армії в 41.500 людей і 22 гармат, скидає Бородавку з гетьмана, що не бажав боронити поляків, і швидко рушає проти турко-татар. Влучно передирається через весь турецький табор, завдає ворогові великі втрати і на протязі двох місяців в тяжких боях боронить поляків. Турко-татари надзвичайно знесилились і змушені були відійти назад і залишити на довший час Польщу в спокою.

Втретє Сагайдачний рятує Польщу, але і після цього вона не виконує обіцянок, що їх урочисто заповіла Сагайдачному.

Отже, як бачимо, Саайдачний був великим вождем, рівним своїм таланом Хмельницькому. Він одержав безліч перемог на суші і на морі, був великим культурником і ревнителем православія, **та, на жаль, всі свої військові здібности, ореол переможця турків і також авторитет впливу на козацькі маси віддав на службу Польщі.**

Своїми чинами він надзвичайно скріпив її стратегічно-політичне положення бо ж поміг Польщі розрахуватись з турко-татарами і Москвою і на довгі роки забезпечив її кордони. Але, що ми вважаємо найважливішим, **Сагайдачний свідомо припинив**

Отже, як бачимо, Сагайдачний був великим вождем, рівним Наливайко і Лобода. Він в 1617 році здержав від рішучих кроків могутню козацьку армію, що правдоподібно перемогла би **козацькі війни,** що так мужньо розпочали в 1596 році гетьмани тоді Жолкевского. Подібно не скористав з чудової нагоди в 1621 році лише тому,—ми можемо ствердити, спіраючись на історичні факти і на ті вимоги, які стояли в той час перед Україною,—що Петро Конашевич Сагайдачний **обібрав помилковий шлях угоди й підтримки польської могутности,** нерозважно думаючи, що сильна Польща відповідно оцінить козаччину за її послуги і поширить релігійні, соціяльні і суто-козачі права. **Але показалося, що Польща, скріпившись на зовні, не лише не виконала своїх обіцянок, але надальше ще більше завзято пішла на знищення України.** Правда гетьман Сагайдачний заслужився тим, що причинився до висвячення православного епископату, одначе поляки не затвердили його. А це осягнули на Україні лише шляхом козачих повстань і погрозою нової війни з Москвою.

В 1632 році нарешті православні епископи були затверджені і реєстр збільшений до 6,000. Отже гетьман Сагайдачний

був заслабий політик, хоч і щирий патріот, бо він в скрутний для Польщі мент, коли в Україні були десятки тисяч доброго козацького в'йська, що палало бажанням збройно розрахуватися з Польщею, не повів його до боротьби за права і волю свойого Народу, а навпаки, стримував його в'д рішучих кроків і в'рно служив "ойчизні". **Доля готувала Сагайдачного на велику ролю визволителя свойого народу з польської неволі і до цього він надавався зо своєю вдачею і обставини тому нераз сприяли, але він зовсім змарнував свій талан і не здійснив свойого історичного завдання.**

В дальшому ми зазначимо, які то шк'дливі наслідки для України принесла угодова політика Сагайдачного і яку науку дає його діяльність і напрямні його політики для зрозуміння сучасности.

В боях п'д Хотином Сагайдачного поранено і в 1622 році він помер. Є відомості, що в Київі він багато передумав про своє життя і з жалем визнавав свої помилки але було вже запізно. Характерно, що поляки головну заслугу перемоги під Хотином над султаном Османом—наперекір правді—приписали собі і розтрубили ту козацьку перемогу на цілий світ, як своє осягнення.

Для того, щоб підкреслити нашу оцінку та висновки, ми наводимо слова польського вченого Якова Собєского:

"Цей Петро Конашевич настільки піднимався над своїм простим походженням своїм гострим розумом, видатною дозрілою думкою, надзвичайною дотепністю в словах і чинах, що з повною справедливістю мусить бути зачислений до найбільш незвичайних людей Польщі. Це був чоловік великого духа, шукав небезпеки, легковажив життя, в бою був перший, при відступі останній".

Отже, з сумом скажемо ми, що він дійсно прославив Польщу, скріпив її на горе свойому Народові і поляки всебічно використовували цього великого мужа собі на потребу, як це вони робили з багатьома нашими визначними людьми з шляхецької верстви давніше і намагаються використати наших угодовців і тепер. Та наука, що дає життя та діяльність гетьмана Сагайдачного для сучасности та укранського-польських відносин, думаємо зрозуміла кожному і не потребує зайвих коментарів.

ПОДІЇ В УКРАЇНІ ВІД 1622 РОКУ ДО ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Ми не будемо докладно оповідати про дальші події до епохи Хмельниччини. Лише вкажемо на їх загальний характер і способи протиставлення. Шо до Польщі серед козаків не було одної думки. Найбільше свідомі і завзяті енергійно продовжують козацьку лінію, намагаючись шаблею здобути волю свойому Народові і поширити козацьк права. Ця боротьба трівала довший час зо змінним успіхом. Українські історики неоднаково розцінюють їх значення в процесі визвольної боротьби проти Польщі. Наш великий поет Тарас Шевченко справедливо надає цим війнам поважного значення і високо підносить її

героїв. В свойому творі Тарасова ніч він дуже яскраво змальовує переможну битву козаків з польським гетьманом в 1630 році на р. Альті:

"Червоною гадюкою несе Альта вісти,
щоб летіли круки з поля ляшків-панків їсти..."

В цих повстаннях наклали головами Сулима, Павлюк, Скидан, Кулага та інші. Вислідом цієї боротьби і під загрозою нової війни з Московщиною, Річ Посполита Польська в 1632 р. затвердила православний епископат і збільшила реєстр до 6,000, як вище зазначено. Друга, угодова течія йде шляхом Сагайдачного, ослаблюючи сили й розгін козацьких війн, а в той же час підпираючи Польщу у війнах проти шведів 1621 - 29 роках і проти Москви в 1633-34 р. Зовнішні перемоги дають можливість Польщі скріпити свої кордони і маючи вільну руку вона в 1638 році остаточно приборкала козацтво і закріпостила майже всю Надніпрянщину. Не маючи вже опору переможеної козаччини Польща починає свій рішучий похід на знищення України. Козаки не мають права вибирати гетьмана. Польща призначує на цю важливу ролю комісаря-поляка. Полковниками теж назначують поляків-шляхтичів. По всіх важливих осередках України поставлено польську салдатеску (кварцяників) і наємні німецькі війська. В районі Білої Церкви—Черкаси розташовується польська окупаційна армія, щоб тримати в послусі вільнолюбиву Наддніпрянщину. На Дніпрі побудовано сильну фортецю Кодак з наємним німецьким військом, щоб відрізати Запоріжжя від сполучення з Україною. У низових козаків відобрано гармати. Наказано їм попалити чайки, на яких вони часто-густо шарпали турецькі та татарські береги. Заборонено козакам походи на море. Слідом за українським хліборобом далеко на південь йшла польська шляхта і забрала під своє панування ті землі, що українці відвойовували крок за кроком від татар. Певні своєї сили поляки грунтовно розташовуються на Великій Україні, будують палати, зміцнюють їх, організують свою військову охорону і т.і. Польський імперіялізм протягав руку аж до Чорного моря і загрожував існуванню самої Січи, бо і на Запоріжжі поляки поставили свій сильний гарнізон, (залогу). Здавалось, що Польща близька до здійснення своєї задушевної мрії створити державу "од моржа до моржа" і остаточно проковтнути всю Україну. Серед українців, навіть найсвідоміших, запанував дух розпуки і зневіри в свої сили. Наша шляхта все більше і більше полонізується. Навіть городові козаки починали вже вірою і правдою служити займанцеві і допомагати йому в його цілях. Справді, здавалося, прийшов кінець Україні... Лише тихцем в тій тяжкій хвилині бідолашний Нарід розпучливо благав:

"Гей ви, хлопці, запоріжці, сини вільної волі,
чом не йдете визволяти нас з тяжкої неволі..."

І цей стогін свойого покривдженого народу почув і зрозумів геніяльний з ласки Божої вождь і местник, сотник Зиновій

Богдан Хмельницький і голосно на весь світ гукнув: "Чую й іду вас визволяти з ляцької невол!" **Так почалася нова епоха, славний період так званої Хмельниччини. Це був рішучий чин боротьби, а не покори і угоди, як за часів Сагайдачного. Тому і наслідки його для долі Українського Народу були зовсім інші.**

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Всяка збройна боротьба складається з трьох головних елементів: 1) Різнородних обставин, що завжди відограють поважну ролю, як сприятливий або заважаючий чинник. Недарма Наполеон зазначив—"Обставини приказують". 2) Озброєної сили (кількість та якість). І 3), що найважливіше—вдача полководця. Для того, щоби зробити правдиві висновки, проаналізуємо ситуацію, що витворилась в 1647-48 році та вкажемо на сили і засоби ворогуючих сторін і тоді нам добре стануть зрозумілими надзвичайно тяжкі для виконання завдання і велич нашого вождя, що зумів їх здійснити.

З одного боку одна з найсильніших тогочасних держав світу—Польща. Вона мала великі простори ген до Балтійського моря (див. мапу); під її займанщиною частина побережжя Балтійського моря, вся Литва, Білорусь, майже всі Українські Землі за вийнятком Закарпаття і навіть частина корінних земель Московщини—Смоленщина. Річ Посполита Польська в союзі з сильними державами на Заході. Сх'дні Пруси виплачували їй данину. Герцог Брандебургу допомагає Польщі у війні проти Хмельницького. Острах і пошана з боку Москви і турко-татар, державна традиція, великі економічні і фінансові засоби, що їх вона черпала з медом і молоком текучої України, адміністративний апарат, підтримка з боку спольщеної української шляхти і частини реєстрових козаків, могутнє попертя Папи Римського. На чолі війська в'дважні й здібні вожді, велика кількість зброї, надто гармат, десятки тисяч загартованого в 30-літній війні німецького наємного війська, войовнича численна шляхта. Взагалі Польща в той мент була одною з найсильніших мілітарних потуг світа. Польща могла виставити при потребі від 150,000 до 200,000 війська. Тоді, як західні держави, напр. Франція, тримали в мирний час від 24-до 30 тисяч, за часів війни вони могли розгорнути найбільше 50-60 тисяч, а Швеція і того менше. Крім того певність у своїх правах на українській підлеглій їм землі і традиц'я переможних боїв над гетьманами-повстанцями 1638 року. Польща могла змагатися довший час навіть проти коал'ції великих держав світу, як це довели війни 1654-57 років. Крім того Польщі активно допомагала надзвичайно добре організована та озброєна 30,000 литовська армія, з високоталановитим провідником князем Яном Радзивилом на чол'. Ця армія мала змогу збільшити свою кількість втричі, так званою челяддю. Це був дійсно грізний і здавалося непереможний ворог. Одначе і у Річі Посполитій Польськ'й були свої хиби, а саме: 1) слаба корол'вська влада, 2) страшенний ви-

зиск польською шляхтою селянства і 3) нечувані надужиття Польщі над Українським Народом.

З другого боку Богдан Хмельницький і декілька тисяч нашів озброєного низового війська, на якого ближчому запіллі були татари, що вичікували лише нагоди, щоб нищити огнем і мечем Україну. На заході межують з Україною васали Туреччини Молдавія і Семигород. Сили і засоби абсолютно не до порівнання.

Тепер ми розглянемо, як же відважився на цю боротьбу Богдан Хмельницький й як він приправився до неї та яку науку для сучасности дає нам розгляд цих кривавих подій. У висліді кожної війни є два важливі етапи:—підготовка до неї і її переведення. Підготовка мусить бути спрямована з одного боку до того, щоб всіми засобами ослабити ворожу силу до початку самої війни, з другого—скріпити, збільшити свої засоби й сили та належно їх розташувати й таким чином скласти найсприятливіші умови до розпочаття самих бойових чинів. Це зоветься планом війни. В цьому плані визначається головна мета, до якої треба стреміти і перший етап її виконання. Як доводить світова історія, від добре опрацьованого плану війни (цеб то підготовки до неї) у великій мірі залежить вислід цілої боротьби. Знаємо великих стратегів (Наполеона, Мольтке, Шлиффена і інш.), що на підготовку до війни звертали велику увагу й відповідно її опрацьовували. Другий етап—це вже операції, що складаються з боїв походів, офензив, відворотів, тощо. Вони вимагають від керування тактичних і стратегічних здібностей. Хмельницький звернув найпильнішу увагу на підготовку до війни і перевів її так влучно, як це траплялось лише геніяльним вождям. Свою діяльність він скеровує в трьох головніших напрямках: політичному, стратегічному і революційно-психологічному.

Політичний. Для того, щоб надійно забезпечити в часі боротьби запілля від нападу татар на Україну, як це вони завжди робили, та щоб підсилити свою слабшу від ворожої збройну силу, гетьман Богдан Хмельницький влучними переговорами з Туреччиною притягає до спілки татарський відділ під проводом Тугай-Бея. Як гарантію залишає у татар свойого сина Тимоша. Далі—користуючись незгодою короля з шляхтою, що мав замири розпочати війну з турками, а шляхта цьому противилася,—Хмельницький запевняє короля ще з початку 1647 р., що козаки підтримають його почин і допоможуть йому в потребі навіть приборкати шляхту. Цим заходом Хмельницький намагається внести певний заколот в стан своїх ворогів і до деякої міри забезпечити козаччину на випадок неуспіху свойого повстання, а також довести менше національно свідомому козацтву реєстровому, що воно бореться не проти короля, а проти панів-магнатів.

Стратегічний. Богдан добре розважив помилки попередніх гетьманів - повстанців, а саме: гетьмани розпочинали боротьб-

бу в районах близьких від етнографічних кордонів Польщі, в Київщині, Поділлю, Волині, і до того ж не скупчивши заздалегідь своїх сил, а тому поляки мали змогу швидко стягнути свої резерви з Польщі і по черзі перемагали наших козаків, не вважаючи на їх завзяття і відвагу. Хмельницький зимою 1647-48 року в повній таємниці скупчує все запорізьке військо на півдні (на Запоріжжі) в повній безпеці від навали польських військ (несподіванка—перша передумова успіху). Далі він шляхом переговорів заздалегідь вмовляється з представником реєстрового козацтва, полковником Кричевським та іншими, щоб вони його підперли в боротьбі з Польщею. Таким чином він обєднує все козацтво, реєстрове й низове, зміцнює себе й ослаблює ворога.

Революційно - психологічний. Але Богдан Хмельницький добре розумів, що навіть обєднаними українськими силами при допомозі татарського відділу він не спроможеться довго встоятися проти польської держави. А тому він закликає до боротьби весь Український Нарід. Для цього він веде влучну і добре закроєну пропаганду по всій Україні і відповідно приправляє та організує Нарід до революційного зриву. **Отже силі польської держави він протиставляє обєднану національно-революційну силу Українського Народу.** Цими заходами здобуває значні кадри і чудову базу для війни у ворожому запіллі. Польська оперативна лінія на півдні на зустріч козакам наражалася на велику небезпеку і змушувала їх розпорошувати свої сили на дві частини: для оборони запілля від повстанчих мас і для наступної боротьби (офензиви). Як бачимо, в своїй підготовчій праці до війни Хмельницький—1)чудово оцінює ситуацію, 2) бере на увагу помилки попередніх гетьманів, 3) вироблює цілком нові методи та вишукує могутні засоби для боротьби. Взагалі план підготовки до війни гетьмана Богдана можна назвати класичним і з вивчення його можна багато користати і для наших часів. Так само чинили великі майстри військової штуки: Ганібал, Олександер Великий, Фрідрих Великий, Густав-Адольф, Наполеон, Мольтке Старший...

ПОХІД ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В УКРАЇНУ

Чудово приправившись за зиму, гетьман ранньою весною починає свій славнозвісний похід в Україну. Правда, війська він має обмаль, разом з татарами біля 10-12 тисяч, але це були найліпші в світі вояки і на чолі їх стояв рішучий полководець, готовий до бою. До того ворога заскочено несподівано. В цьому вже була перша запорука успіху. Окупаційна польська армія під керуванням Потоцкого і Каліновского стояла тоді в Україні (в Білій-Церкві-Корсуні). Поляки вже дістали відомості про рух українсько-татарських військ та про небезпечні бурхливі настрої в Україні. Чекати допомоги від Польщі не було часу, треба було за всяку ціну з початку здушити рух Богдана, щоб не дати йому змоги звязатись зо своїми однодумцями. З другого бо-

ку не можливо лишити Україну без окупаційної армії, бо ж там одразу спалахне повстання і польська армія буде відрізана від сполучення зо своїми резервами. Потоцкі рішає післати на зустріч Хмельницькому частину свойого війська, що складалося з поляків реєстрових козаків і наємних німецьких відділів. Головною силою це військо маневрувало в районі Корсунь-Черкаси. Таким чином поляки підставили свої сили по частинам під удари Хмельницького. Гетьман Богдан для забезпечення свойого запілля руйнує Кодак і 29 цвітня 1648 року на Жовтих Водах, в сучасній Катеринославщині, стрічається з поляками. Внаслідок попередніх його заходів, на його бік переходить більша частина реєстрових козаків, що плили на байдаках по Дніпрі, складаючи ліву колону польського війська, що йшло суходолом. Шаленою атакою і влучним обходовим маневром Богдан нищить до ноги все польське військо. Лиш один челядник встиг втекти і сповістити польських гетьманів, що посувалися на допомогу свойому авангардові про висліди бою на Жовтих Водах. Переможцеві дісталась велика здобич. Блискуча перемога впала до рук Хмельницького, як зрілий овоч, внаслідок доброї підготовки до війни та вмілого керування боєм. Українські втрати — незначні. Кількість козацького війська збільшилась приєднанням реєстрових. Хмельницький мав здібність при малих жертвах осягати великі успіхи (прикмета великого вождя). Радісна вістка про погром поляків рознеслася блискавицею по цілій Україні. Козацьке військо піднеслося на дусі. поляки почали зневірюватися в свої сили. Це було додатне психологічне підложжя до дальших успіхів. Впродовж трьох днів Хмельницький переорган зовує та впорядковує своє військо і швидко рушає на здогін за головною окупаційною армією, що почала відворот на північ. Під Корсунем він здоганяє польських гетьманів і змушує їх до бою. Характерно, що на поміч Потоцкому поспішає з 6 тисячами князь Ярема Вишневецький, але спізнюється заскочений швидким рухом Хмельницького. Знову таки влучними заходами і використанням терену, як мочари, ліси, він відрізує шляхи відвороту полякам і розбиває їх у щент. Поранених польських гетьманів Потоцького й Калиновського і 800 знатніших бранців він передає татарам в заплату за їх допомогу. На Запоріжжя гетман Хмельницький посилає в дарунок чотири прапори, дві булави, два бунчуки, шість гармат, тисячу талярів на військо й триста на Січову церкву, для того, щоб і далі запорожці йому помагали.

Отже менше як за місяць, двома блискучими перемогами Хмельницький знищив до ноги всю окупаційну польську армію і міг опанувати ситуацію на Східніх Землях України. Так переможно була скінчена перша операція Хмельницького у його війні проти Польщі.

Але це був лише початок, правда дуже щасливий, бо ж Хмельницькому треба було ще розрахуватися з головною польською силою, яку могла виставити могутня Польща. Польський

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНИ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО. 4
БІБЛІОТЕКА
ІДАЗІ
3129 0

король дав наказ зібрати не менш 70,000 військ. Богдан Хмельницький не захоплюється своїми усп хами, лише уважно приправ ляється до продовження боротьби і планово підготовляє до неї сили, засоби і базу. Добре оцінюючи ситуацію він не йде далі на захід, а розташовує своє військо в районі Біла Церква-Корсунь. Свою працю Хмельницький переводить по таким головнішим напрямкам; а це було важко перевести— бо ж козаччина змал'ла за останніх десять років—збільшує, реорганізує, упорядковує та удосконалює своє військо. Друге—закликає Україну до зриву, до національної революції, яку поширює на терени Соборної України. Головною метою для повстанчого руху він ставить знищення всіх цитадель польського панування на Україні. Для керування ц'єю акцією в'н призначує здібних проводирів— Кривоноса Морозенка, Ганжу, Лисенка-Вовгура і інш.

За короткий час знищено було на Україні всякий слід польського панування. Нарід швидко розрахувався з польською шляхтою і жидами. Третє—як державний вождь, Хмельницький упорядковує життя на Україні, організує адміністративні апарати, бо ж представники польської влади вже більше не існували, а обставини вимагали впорядкування на звільнених землях. Кр'м того він намагається скоординувати повстанчий рух, бо ж повстанці в свойому запалі почали шкодити і православній українській шляхті, що вже почала горнутися до рідного війська. На протязі двох місяц'в Богдан Хмельницький спромігся добре приправитись до зустрічі з головною польською силою і організувати Східні Землі як базу для дальшої боротьби і лише після цього в'н переходить у наступ на захід, де під Пилявцями стр'нувся з поляками.

БІЙ ПІД ПИЛЯВЦЯМИ

Під Пилявцями зударилися не лише війська, але народи польський з українським. По к'лькості сил, що взяли в ньому участь та вислід—в н був одним з найбільших боїв на протязі ц'лого століття в Европі. Поляки виставили не менше 70,000 регулярного війська, в якого склад входила значна скількість добре озброєних і загартованих в 30-літній війні німецьких відділів. Крім того десятки тисяч допомогових польських частин. Богдан увів до бою козацьку армію, в якої складі був значний відсоток повстанчих в дділів та до 5,000 татар. Поляки завжди прибільшують силу ворожих арм й, а зменшують свої, щоб тим більш підкреслити свою відвагу. На загал і Богдан мав тут біля 70,000. Таким чином п'д Пилявцями зударилось від 150,000 до 200,000 люду; тоді, як в часах 30-літньої війни в трьох найбільших боях ворогуючі виставили не більше 80-90 тисяч з обох бок в.

Поляки зорганізувавши таку велику силу були певні свойого успіху.—"Нащо нам гармат?"—вигукували пяні пани,—"коли ми розженемо збунтоване хлопство канчуками"... "Не помагай, Боже, н' нам, ні козакам, тільки дивися, як ми трощитимемо те

бидло".—Одначе сталося зовсім інакше. 13 серпня 1648 року Б. Хмельницький широко закроєним і по мистецьки здійсненим планом відносить рішучу перемогу над значно переважаючою польською армією, примушує їх до відвороту, кладе десятки тисяч трупом, при переслідуванні під Староконстантиновом нищить тогочасну гвардію—кварцяні війська, а решта здеморалізована в паніці розлетілася по всій Польщі. Проте, який жах охопив польських вояків свідчать такі слова літописця:—Тільки коня допався—летить з очей, аби не зістався.—До рук козаків впала величезна військова здобич:—80 гармат,—пригадати, що у Хмельницького під Жовтими Водами було (5-7 гармат), 115 тисяч різних возів з військовим добром, вартістю 10 мільйонів злотих. Для порівняння пригадаємо, що Сагайдачному за його похід під Москву в 1618 р. поляки заплатили 20 тисяч злотих. Це яскраво підкреслює хибні шляхи Сагайдачного: одержувати заплату з ласки ворога за свої воєнні чини і правдивість та корисність для України шляху нищення ворога, який обібрав Богдан Хмельницький. Польща за всю свою історію таких поразок не знала. Взагалі вся її армія майже не існувала.

Погромивши поляків під Пилявцями, Хмельницький йде походом на Західні Землі. Через Збараж він прямує під Львів. Скрізь в Галичині і на Поліссі запалала національна революція. Нарід за заподіяні йому кривди нищив шляхту і тим підпірав акцію Хмельницького. Окруживши Львів, гетьман Богдан Хмельницький не напружує зусиль, щоб штурмом його захопити. Бо ж він не хотів руйнувати цей другий після Києва важливий осередок української культури, та й не бажав наражати українську людність Львова на небезпеку з боку своїх ненадійних спільників татар, що лиш після Пилявського бою приєдналися в значній силі до Козацької армії. Хмельницький добре розумів також, що захопивши Львів він мусить для його оборони лишити поважну частину свойого війська, бо ж коли він відвів би свою армію на Велику Україну, то поляки сконцентрують великі сили, щоб здобути Львів. Ось чому Хмельницький обмежився лише великою контрибуцією в 200 тисяч золотих і прямує далі на північ до Замостя, до етнографічних кордонів Польщі. Це була добре пристосована фортеця для оборони через місцеві умови, від часу, як її комендантом став кат українського народу, князь Ярема Вишневецький, син православного батька й матері (мати—відома в історії Раїна Могилянка) і небіж митрополита Петра Могили. (Який жах і пересторога нашим угодовцям!).

Хоч здавалося, що Польща лежала перед козацьким військом беззахистною, одначе Богдан Хмельницький не пійшов далі на її терени. Він добре розумів, що зо вступом його військ в етнографічну Польщу обставини для нього зміняться на гірше. За час його переможного походу йому надто сприяли українські повстанчі маси. Богдан зазначав: —чернь була моєю правою рукою.—Погроза польському запіллю й нищення його з боку

українського населення—було одною з причин заломлення на дусі польського війська в боях під Корсунем і надто під Пилявцями. Нарешті, Богдан Хмельницький мав відомості і про сили литовської армії та про ворожі заміри її войовничого вождя, князя Яна Радзивила, вдарити на Київ з північного заходу. Крім того і значна частина Козацького війська, що складалася з повстанців, не бажала далі воювати поза українськими межами й воліла з великою здобиччю, яку вона набула, повертатись домів. Також зимова кампанія на чужому ворожому терені не сприяла б успіхам. Історія нам дає приклади, що навіть переможна армія на чолі з геніяльними вождями зазнавала неуспіхів, коли їй ставило опір патріотично настроєне населення. Так кампанія Наполеона в Іспанію заломилася головно з причини народнього опору, похід Наполеона в 1812 році в Москву з тих же причин скінчився для французів катастрофою. В 1920 році Червона армія мала великий успіх над поляками аж до р. Буга, а коли вона наперекір стратегічним умовам з політично-революційних міркувань Троцкого посунула під саму Варшаву, то тут її перемога повернулася в поразку. Нарешті, треба було повернутися в Україну, щоб організувати державне життя на східних землях, бо там вже починалися розрухи. Були ще у гетьмана і політичні причини, на розгляді яких ми зупинятися не будемо.

Таким робом завдавши великого страху й шкоди полякам і задемонструвавши сили козацької зброї Богдан Хмельницький на улесливі й угодливі прохання представників ново-обраного польського короля повертається в Київ. Так закінчився цей славнозвісний переможний похід з далекого півдня Запорізької Січи через цілу Східну Україну і Галичину аж до корінних польських земель.

В Київі цього українського Мойсея з ентузіязмом зустрінули всі шари українського населення. Тут вже чекали на нього посли від молдавського й волоського господарів, турецького султана, від семигородського князя і інші. Україна одразу ставала поважним міжнароднім чинником. (Це є наочним доказом, що світ числиться з виявом сили, а не патріотичними бажаннями та петиціями).

Ми докладно спинилися на першому поході Богдана Хмельницького тому, що він дає нам змогу зрозуміти ті надзвичайно несприятливі, майже безнадійні обставини, в яких гетьман розпочав першу війну проти Польщі. Також ми мали змогу запізнатися, якими заходами оперував сотник Зиновій Богдан Хмельницький, коли підготовлявся до неї, щоб повзяти науку для сучасности. Найбільшу увагу, як ми зазначили, він звернув на підготовку до боротьби. Богдан зумів: 1) обєднати так би мовити регулярне українське військо—козаччину, 2) винайшов собі спільника, а 3) головне, він підняв на боротьбу з Польщею весь Український Нарід, закликаючи його до національної революції і в відповідний спосіб її приправивши. Крім того, цей похід дає змогу пізнати гетьмана Богдана Хмельницького, як

великого полководця. Хмельницький мав великий розум і бойовий досвід і вмів як найліпше оцінити політично - стратегічну ситуацію, повзяти найліпше рішення та проводити його з залізною послідовністю в життя. Цебто в його особі щасливо зєднувались рівновага розуму і волі, що є, по словам Наполеона, першою прикметою визначного полководця. Хмельницький визначився як першорядний стратег, що вмів винайти найліпші засоби для боротьби, зєднати їх в одно ціле і скерувати у найважливішому напрямкові. Розроблюючи свої плани він ставить собі чергові завдання, які послідовно виконує,—так напр., погромив окупаційну польську армію, за два місяці улаштував базу на Східніх Землях, підготовився і наніс рішучу поразку головній польській силі під Пилявцями. Маючи менше сил—на полі бою в часи рішучої битви завжди вміє бути сильнішим за ворога, бо все, що можливо, він скупчує для рішаючого удару. Хмельницький визначився також як знаменитий тактик в численних бойових операціях. Нарешті добре розумівся на психіці козацтва і всього Українського Народу і вмів повести їх за собою. Гетьман Богдан завжди стремів не лише перемогти ворога, а обовязково його остаточно розбити, або безоглядним переслідуванням здеморалізувати й розсіяти. Для цієї мети він майже у всіх боях охоплює ворожі крила, використовує терен і погрожує запіллю, а в той же час рішучим повторним атаком з фронту наносить тяжкі удари і тим осягає блискучі успіхи. Це без сумніву є прикмети великого полководця.

Взагалі Хмельницький методично й обережно готується до операцій, але самі бої переводить швидко і в рішучий спосіб. **Таким чином можна ствердити, що Хмельницький був найвидатнішим вождем Українського Народу, але цей лицар безсумнівно також вкрив себе славою геніяльного полководця світового масштабу.** Нам же цей національний вождь лишив повчаючу науку, якими методами треба працювати, щоби—спіраючись головно на власні сили свойого Народу—вкрити ворожим трупом широкі лани нашої Страдниці-України і вигнати окупантів з рідної землі..

Ми не будемо переповідати всіх фаз або етапів дальшої кривавої боротьби гетьмана Богдана проти Польщі, бо це не входить в наші завдання. Лише зазначимо, що на протязі шости років Богдан Хмельницький вів вперту боротьбу, змагався зо змінним успіхом проти переважаючих ворожих сил. На допомогу Польщі вже в 1649 році виступила сильна литовська армія. Вона дуже утруднювала становище Хмельницького і змушувала його ділити свої сили, щоб стримати литовську навалу на Сіверщину, Київщину і Волинь. Крім того і татари починали більше шкодити, як помагати Україні. Татари й турки здавали собі справу, що заіснування великої Київської Держави буде для них надто небезпечне. Україна, зорганізувавши свою державу, напевно скине кримських татар у море, міцно осяде чорноморські береги і буде погрожувати Турції, як за часів

Олега і Святослава. Тому татари стреміли, щоб весь час між Польщею й Україною тривала війна і щоб Україна не вийшла з неї переможцем, а була обезсиленою. Так наприклад: 1649 року Богдан Хмельницький змушений був відразу поставитися проти трьох армій: Яреми Вишневецького, якого він оточив під Збаражем, короля польського, що йшов Вишневцькому на допомогу і литовського князя Радзивила, що прямував через Бобруйськ-Річицю скеровуючи удар на Київ. Богдан Хмельницький хоч влучно переводив бої по внутрішньо-операційним лініям (як Бонапарте в італійській кампанії) і хоч йому пощастило оточивши залізним перстенем поляків під Збаражем нанести рішучу поразку самому королеві, але в мент тієї рішучої битви Богдан змушений був вислати з поля бою свойого найблищого помічника, полковника Кричевського з 5,000 найліпшого київського полку проти князя Радзивила. В цей мент з одного боку татари не дали нашому гетьманові використати овочів своєї перемоги, а з другого Богдан Хмельницький не мав певности, що полковник Кричевський буде в стані стримати могутню литовську армію. Все це змусило Хмельницького підписати так звану Зборівську Угоду. Також під Жванцем і в других випадках татари руйнують укріанські землі, забірають ясир і шкодять бойовим чинам Богдана.

На прикінці 1653 року Україна опинилася в майже катастрофальному стані. Перед обєднаними польсько-литовськими силами і зрадливою політикою татар Богдан Хмельницький вже не міг дальше встояти. Наш Нарід був дуже знесилений довготревалою війною, що провадилася на Українських Землях і їх руйнувала. Люде почали нарікати на Богдана і вже не так однодушно йому допомагали. Також і заходи Хмельницького перед різними державами найти собі спільників у війні проти Польщі покищо не давали додатніх наслідків. Спроба осягнути невтралітет з боку литовської армії теж не повелася. Таким чином на підставі вивчення історичних фактів і докладної аналізи стратегічної і політичної ситуації, що витворилася на Україні в 1653 році, ми твердимо, що Богдан Хмельницький не мав змоги без нового спільника доконати своєї великої мети: —вибити з ляцької неволі увесь Український Нарід по Краків і Люблин.

Не треба забувати і ту дуже важливу обставину, що Богдан Хмельницький одноразово переводив довготривалу й криваву війну і в той же час розбудовував новоповсталу державу і закладав підвалини для її дальшого існування.Переводити це було надзвичайно тяжко, бо виринало багато різних суперечок і противенств поміж українською шляхтою, вихованою в польських умовах золотих шляхецьких свобід і вільнолюбним низовим козацтвом й народніми масами, серед яких була і частина анархістичного елементу. В цю критичну хвилину Богдан остаточно вирішує опертися на нового спільника—Москву. Треба собі добре затямити, що в той історичний мент Москва не

була займанцем, як тепер, а лише єдиновірним сусідом. Москва не лише не посідала українських земель, а навпаки—під Польщею була кор'нна її область Смоленщина, цеб то в політично-стратегічних інтересах України здавалось необхідно було обєднатися для спільної боротьби, як проти Польщі, так і проти татар, бо оба ті народи загрожували і Москві і Україні. Богдан Хмельницький опрацював широкий план розгрому Польщі і відорвання від неї всіх українських земель для Київського Князівства, а Литви і частини Білорусі для Московщини. Хмельницький був першим автором поділу Польщі. Він своїм геніяльним розумом мабуть передбачав її дальшу нещасливу долю і хотів взяти безпосередню участь в її поділі, а не бути предметом такогож поділу. На жаль в цей мент Україна була вже знесилена боротьбою і Москва використала для себе ту обставину. Отже, Богдан Хмельницький стремів тимчасово обєднати ся з Москвою для військово-політичних цілей, не маючи наміру в дальшому бути провінцією Москви. Так само розуміли необхідність на деякий час мати військове попертя з боку Москви і українці тієї доби. Наведу дуже характерну пісню, що зясовує нам погляди сучасників на взаємовідносини України до Польщі, Татарщини і Москви:

Гомін, гомін по діброві, туман поле покриває,
мати сина виряжає:
"Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе турчин візьме..."
"Мене, мамо, турчин знає—в чистім полі обминає."

"Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе ляхи візьмуть..."
"Мене, мамо, ляхи знають, сріблом, злотом підкупляють..."
"Іди, сину, пріч від мене, нехай тебе москаль візьме..."
"Мене, мамо, москаль знає, жить до себе закликає..."

З цих слів яскраво видно, що козаччина відчувала свою військову вищість над татарами, бо ж вона, як відомо, майже завжди їх перемагала і тиснула їх все дальше на південь.

II. ЧАСТИНА.

Нова визвольна доба Українського Народу за незалежність бурхливо відновилася в 1917-1920 роках. Тут змагалися три народи—Москва, Польща і Україна, як в 16 і 17 століттях. Характерно, що Польща почала розбудовувати свою державу на тих самих засадах, які причинилися до її занепаду. Мрія про історичну Польщу лишилася незмінною, а тому і способи боротьби проти Польщі мусять йти за дороговказом козацьких війн Гетьмана Богдана. Як відомо, в 1918 році, коли виявився розпад Австро-Угорщини, то всі народи, що були в складі цієї держави, мали однакове право на створення власних держав. Зокрема, як поляки, так і українці були під Австро-Угорщиною. Одначе Польща починаючи творити свою державу, одразу кинулася на Західні Українські Землі і викликала війну. Цим кроком вона довела, що напрямки її політики, щодо України лишилися заборчо-імперіялістичними.

Також і 1920 рік дає нам дуже повчаючу науку, що не є можливо спиратися на Польщу в боротьбі з Росією. Головний Отаман Петлюра склав з маршалом Пілсудским так звану конвенцію 1920 року. Після різних перепетій боротьби українсько-польських військ проти червоної Москви в бігу війни, українці урятували Польщу від цілковитої поразки, затримавши червону армію в Східній Галичині, а під Замостям українські відділи генерала Безручка три дні протиставилися кінно-козацькій армії Буддьонного, що дало змогу полякам скінчити свою підготовку для контр-маневру проти червоної армії, яка була вже під мурами Варшави. В дальшому червона армія була цілком погромлена: поляки далеко посунулися на схід і на північ у Білорусь і Литву. Північне крило червоної армії дісталося до Східньої Прусії і там його обезброїли німці. Українська армія вела переможний наступ на Поділлі. По всьому Правобережжі піднялася повстанча хвиля. В той же час генерал Врангель наніс низку поразок червоній армії в Таврії.

Отже, наближався щасливий час реалізації польсько-української конвенції. Троцкій уже дав наказ червоним військам опустити Правобережню Україну. В совітській Росії почались заворушення проти совітського уряду. Українська армія, спираючись на масовий повстанчий рух, мала змогу навіть без польської допомоги посісти все Правобережжя. На загал, червона влада здавалось мусіла впасти. В цей мент рішучої мілітарної перемоги протисовітського блоку, поляки в Ризі складають сепаратний мир з червоною Москвою, цілковито ігноруючи свойого спільника, уряд УНР. **Поляки й червона Москва,**

порозумівшись між собою, любесенько поділили Українські Землі. Крім того, поляки дають приклад нечуваної в історії зради; вони офіційно дозволяють червоному командуванню після замирення перекинути всі свої сили з польського фронту проти української армії і Врангеля. Скупчивши переважаючі сили, червоні скинули в море білих і витиснули наші війська за Збруч. Тут поляки обезброїли свойого спільника—Українську Армію і загнали її в табори, як полонених (єньцуф).

З цього короткого огляду ми можемо переконатися, що опертя на Польщу і спілка з нею, крім шкоди, нічого не дадуть Українському Народові.

Так само і Москва, як комуністична, так і біла бажала за всяку ціну охоронити стан свойого посідання на Східніх Українських Землях. Приклади: перша війна Центральної Ради з горі проти навали червоних військ після повалення гетьмана. горі проти навали червоних військ після повалення гетмана. Нарешті підступний удар білої армії генерала Денікина в вересні 1919 року проти обєднаних Українських Армій, що погромили були на Правобережжі 14-ту большевицьку армію, опанували великими просторами і власними силами здобули Київ.

З цього короткого огляду ми можемо зробити цілком правдиве твердження, що напрямки захланної польської політики творити свою державу в історичних кордонах є актуальними до цього часу. Опертя на Польщу не може дати жадних виглядів для української справи, а навпаки її руйнує. Москва, червона чи біла, стремить до поборення незалежної Української Держави. А під тиском української небезпеки поляки й Москва шукають між собою порозуміння для поділу українських земель.

Таку науку дає нам аналіза подій великої революції та нашої визвольної війни. Внаслідок ризького миру в 1920 році і постанови великих держав в 1923 році Українські Землі поділені тепер між чотирьома займанцями і повстає перед нами важливе питання, в який спосіб ми можемо й мусимо здійснити наші змагання до створення незалежної Соборної України.

Для цього необхідно дати оцінку справжньої сили польської і московської держав, бо під їх займанщиною перебуває найбільша кількість українських земель і нашого Народу. Ми будемо послуговуватись науковими методами для зясування додатних і відємних сторін потужности Польщі і червоної Москви. Це дасть нам можливість запізнати наших ворогів і обібрати способи для їх поборення.

РІЧ ПОСПОЛИТА ПОЛЬСЬКА

Сучасна Польща є найбільшою державою з усіх новоповставших після великої війни народів. Простір її виносить 336 тисяч 273 квадратових клм. По перепису 1921 року населення нараховувалося 27,150.000. За 10 років, цебто до 1931 (останній перепис) її населення збільшилося на 5 мільйонів, на 18.2%. Отже, воно виносило вже 32,130,000. На 1 кв. клм. припадає бі

ля 82 чоловіка. До війни на кв. клм. було 48. Помічується нерівномірний зріст населення в різних районах Польщі. Так у західніх воєвідствах населення збільшилося на 11.7%, в Зах. Галичині і центральній Польщі на 13 відс., в східніх воєвідствах надто на Волині й Поліссі на 34%. Отже ми бачимо, що не польське населення, українці й білорусини швидче зростають кількістю чим поляки й тому то вони й потребують нових земель і праці, якої взагалі бракує Польщі. А польський уряд якраз на ці землі скеровує колонізацію мазурів, бувших військових поляків і тим планово збільшує земельно-економічну крізу на наших землях. Тому то українське населення активно поборює цю страшну для себе загрозу у різний спосіб, до підпалів та терору над зайдами включно. На жаль дехто з наших короткозорих та мягкотілих патріотів з американського континенту, надто з Канади, заперечує конечність цього протиділання українців проти колонізаційної політики польської влади. Ці наші ліберальні патріоти воліли б, щоб наш Нарід зустрічав хлібом-сіллю мазурів, оддавав би охочо прадідівські землі ляхам, а сам пошивався б до них у батраків. В такий спосіб трактувати цю боротьбу за право існувати на своїй землі лише можуть ті з українців, що спокійно сидять в бюрах або в редакціях за тисячу миль і не можуть або не хочуть зрозуміти дійсного стану річей. 2) Зріст населення на 5 мільйонів, а нині правдоподібно й на 7 - 8 мільйонів, вимагає ширшого розвитку промисловости для зайвих робітничих рук, а в Польщі промисловість та фабрична ділянка значно підупали, а тому українці прямо ледви животіють на своїх карликових господарствах, а робітники сидять без праці. До того ж великодержавна політика Польщі вимагає значних засобів, бо лише на свою мілітарну оборону Польща витрачає 37.5% свойого бюджету, найбільше за всі держави цілого світу. Зараз сейм схвалив значні кредити на свою армію. До того ж треба додати, що Польща багато витрачає на численний державно-поліційний апарат. Все це зрозуміло лягає тягарем на селянсько-робітничі маси Польщі, а найбільше це доскулює не-польському населенні. На загал податки осягнули такого розміру, що українці не мають змоги відповідно відживлятися й серед нашого народу поширюються хвороби й смертність. Сам польський міністер у сеймі зауважив, що в східній Галичині й Волині селяне працюють на карликових господарствах, що не дає їм змоги запрацювати на життя й платити державні податки.

Польща, що доїла одразу двох маток за часів великої війни, антанту й центральні держави, одержала від антанти багату спадщину. Від бувшої Росії територію так званого Царства Польського, 120,000 кв. клм., а від Німеччини Гор. Шлеськ, Познанщину та коридор. Від Росії припала сітка залізничних та шосейних доріг найліпших у Росії з великою кількістю рухомого залізничого майна, від Німеччини та Австро-Угорщини

теж. Вона одержала від Росії промисловий домбровський район, фабричний лодзьський. Від Німеччини—багатий вутіллям Шлеськ. Від України вона відобрала при допомозі армії Галера нафтовий бориславський басейн. Від Франції дістала велику економічно-політичну і військову допомогу. Франція перетранспортувала в Польщу 1,499 гармат, 2,600 скорострілів, 291 літаків, 327,000 крісів і всякого воєнного припасу та поважну кількість французьких старшин. Навіть сам ген. Вейган, права рука маршала Фоша, підготовив план оборони Варшави і керував протинаступом проти большевицької армії, що дало такі блискучі висліди в 1920 р. в періоді польсько-української війни проти червоної Москви.

Отже дивним є, що польська держава не спромоглася відповідно зужити всього цього добра та прихилити до себе ті народи, що завдяки сприятливим умовам попали в її склад.

Зараз Польща перебуває в економічній та аграрній депресії й населення її—навіть польські селянські і робітничі маси, не кажучи вже про українців і білорусинів—є до неї ворожі. Справедливо голосить приказка: дурному синові багацтво не впрок (не в користь).

ЗБРОЙНА СИЛА ПОЛЬЩІ

На організацію своєї мілітарної сили, технічне заосмотрення її та фахове удоконалення скерував свою енергію й увагу маршал Пілсудскі, цей великий поляк, але найбільший ворог Українського Народу. Й він осягнув значний успіх*).

Згідно з досвідом великої війни в боротьбі між державами бере участь ввесь нарід. Воювати будуть дві армії: озброєна боєва сила й армія праці. Перша змагається з ворогом, друга приготовляє все необхідне для війни й задоволення потреб населення. Відповідає за вислід війни й всебічно приготовляє державу до неї уряд. Він має собі в допомогу органи керування армії, зовнішньою й внутрішньою політикою й всією складною господаркою країни. Тому для правдивої оцінки держави треба розглянути всі складові сили народу, конструкції та авторитет влади й економічно-промислові підвалини держави та соціяльно-національне відношення в ній, ми зазначили в загальних рисах. У всіх державах збройна сила складається з трьох частин (так само й в Польщі): сухопутньої армії, морської й повітряної флоти. В польській армії збільшує її в часі війни корпус охорони погряниччя на східніх кордонах, грянична сторожа на західніх і південніх та державна поліція. Вся військова справа спочиває в руках воєнного міністра й його різних органів. Його першим помічником є генерал-інспектор збройних сил, правдоподібний вождь у часі війни.

*) Наш твір призначено для широких кругів українського громадянства, а тому ми подамо лише характерні риси потенціялу польської потужності, уникаючи ширшого трактування, бо воно є цікаве тільки для військових.

Він переводить стратегічну підготовку держави до війни й дбає про відповідне фахове удосконалення персонального складу, надто про вищих керівників і старшин генеральної булави. Виконавчим органом його є головний штаб (генеральна булава). Сухопутня армія складається з 30 дивізій піхоти, 12 бригад кінноти й 1 дивізії кінноти, з панцерної зброї й відповідної кількості допомогових частин. Грянична сторожа творить до тепер кадру нових формувань. Корпус охорони погряниччя на східніх границях творить 6 бригад—28,000 стрільців і старшин. Назагал сила польського війська в часі миру: Сухопутне військо: 17,905 старшин, 37 тисяч підстаршин, 211,110 стрільців, разом 266,015. Грянична сторожа разом 567. Корпус охорони 28,014. Разом біля 300,000 людей. У часі війни кількість піхотних дивізій збільшиться на 18 дивізій, а в дальшому в двічі. На загал апарати приправлені до розгортання мільйонової армії, мобілізація розрахована на 2,730,000 людей. Весь терен Польщі поділено на десять корпусних округ, по 3 дивізії піхоти й одна бригада кінноти. Перший корпус Варшава, (8, 18 і 28 дивізія); другий корпус Люблин (3, 13 і 27 дивізії); третій корпус Гродно-Вильно (1,19 і 29 див.); четвертий корпус Лодзь (7,10 і 26); пятий корпус Краків (6, 21 й 23 див.); шостий корпус Львів (5, 11, й 12 див.); сьомий корпус Познань (14, 17 й 25 див.); восьмий корпус Торунь (4,15 й 16 див.); девятий корпус Берестьь-Литовський (9, 20 і 30 див.); десятий корпус Перемишль (2, 22 й 24 дивізії).- Дивізії через певний термін можуть лишити свої райони.

Дивізія піхоти—з трьох полків піхоти, полк артилерії з відповідною кількістю кінноти та других родів зброї. В Польщі існує девятьсот полків піхоти: з них 9 легіонових, 6 підгалянських стрільців і 75 полків піхоти. Численність і склад піхотного полку на випадок війни: 80 старшин, 1,800—2,600 жовнірів, 6 піхотних гармат, 4 польових гармат, 3 моздері, 36 важких скорострілів (кулеметів), біля 108 легких скорострілів і 108 бомбометів. Полк кінноти складається з 5,000 і одної кулеметної сотні, розвідчики, піоніри й кулемети. Склад 40 старшин, 1,200 кіннотчиків, 18 важких кулеметів, 40 ручних кулеметів. Артилерія: 30 полків артилерії при кожній дивізії піхоти. Склад: 60 старшин, 1,000 вояків, 54 гармат, 18 важких скорострілів. Крім того існує ще важка артилерія й найважча, її зведено в 11 груп.

Панцерна зброя, що складає формацію танків, автопанцерників і панцеропотягів, а далі газові війська.

Інжинірія. До неї зачисляються піонерно-саперні частини й війська звязкові, автомобільне військо.

Летунство з 700 апаратів. А загальна кількість 1,300—1,400. Є відомості, що поляки збільшують своє летунство.

КІЛЬКІСТЬ ЗБРОЇ

Існує багато різного роду фахових шкіл. Для вищого ко-

мандного складу та старшин генеральної булави, старшинські по фахам і підстаршинські.

Польське керування розробило добре опрацьований мобілізаційний план і звернуло належню увагу на позавійськові формації й виховання в спортово-мілітарному дусі молоді.

Фабрики муніції, зброї й технічного приладдя. Головний центр військового промислу скупчений в районі Перемишль, Теремблін, Варшава, Радом, Кельце й Тарнів. Взагалі Польща власними засобами виробляє як зброю (гармати, скорострілки, кріси, танки й літаки, так само вогнеприпас та різні технічні приладдя. У Варшаві й Радомі виробляються газові маски й кріси; Забождок і Пйонкі—фабрика пороху й вибухових матеріялів; Скажацька—фабрика гармат, Крулевська Гута—панцерні плити й складові частини скорострілів; Ряшів—фабрика кухонь тощо. Летунські фабрики: в Варшаві, Познані, Люблині та в Білій на Підляшу. Хемічні вироби: Хожів в Мосціско. Текстильні центри: Лодзь, Бялисток, Белєц і Бяла.

Отже можливо припустити, що на початок війни Польща спроможеться достарчати все необхідне для війська з власних фабрик і свойого виробу. Одначе не зважаючи на те, що її мобілізаційний план застосовує промисловість Польщі до потреб війни, все ж у дальшому тягові війни Польща змушена буде користуватися бойовим матеріялом ззакордону, бо власного їй не вистане, беручи на увагу характер модерної війни. Таким чином Польща має модерну, добре технічно заосмотрену, з відповідно вишколеним мобілізаційним апаратом і своєю військовою індустрією, армію. Вона посідає, порівнюючи зо значними просторами, 33—35 мільйонів людей, розвинену сітку комунікації. **Тому назовні фасад польського державного будинку виглядає досить імпозантно, а її потужність здається поважною й цим шахує світ польська дипломатія, та, що імпонує угодовщині. Одначе Польща лише виглядає міцною державою. В своїй дійсності вона має великі хиби, її загрожує небезпека, як з середини так і ззовні.**

Польща є державою штучно утвореною антантою для певної стратегічно політичної мети. По плану Франції вона мусіла б відогравати поважну ролю. 1) Бути щитом на сході для західньої Европи від червоно-московської навали, 2) творити постійну загрозу запіллю Німеччини й стримувати її від нападу на Францію, а для того новоповставша Польща була б в силі виконати ті важні завдання треба було збільшити її потужність, бо ж спираючись лише на свої корінні землі й на 18 мільйонів населення Польща не була б у стані виконати ті завдання, які її були приділені. Тому то Франція допомогла Польщі економічно, політично й мілітарно (корпус Галера, велика кількість французьких старшин, зброї, вогнеприпас тощо) посісти частину українських земель, Білорусі й навіть Німеччини. Ось чому річ посполита польська **не є національною державою з однорідним населенням, як напр. Франція,**

Еспанія, Німеччина і такі інші, **а виглядає сурогатом бувшої Австро-Угорщини.** В цьому головно й криється для Польщі велика небезпека: поляків у державі навіть по урядовим джерелам лише 62 відсотки, в дійсності їх не більше 60%, а менше 40%. Українців четверта частина.

Тому дуже багато залежить для оцінки справжньої сили польської держави відношення других національностей до польської держави, те, що Польща своєю безглуздою, зажерливою політикою та соціяльно-національними утисками створила гостру ворожнечу до себе на Кресах, надто з боку українців, білорусинів та н мців. Яскравим виявом цих настроїв і змагань українців на Зах. Землях відорватися від Польщі є боротьба українських мас та нашої молоді, якою в організований і в р шучий спосіб керують нац'оналісти.

Нині вже й опінія польська й її державні представники переконалися й про це одверто зазначають, що національного питання поляки не розвязали, а воно захитує існування цілої держави.

Крім того, як ми вище зазначили, й трудові маси польського населення: селянство й робітники, а також і інтелігенція— не є задоволені умовами економічно-політичного устрою Польщі. Тому ми маємо підстави твердити, що настрій українських мас є подібний до обставин до 1647 р. перед повстанням Хмельницького. В самій же Польщі не має ні авторитетної влади, ні однодушности серед населення. Нині поляки перед загрозою зовнішньої небезпеки й внутрішнього заворушення зрозуміли слаб'сть своєї держави й тому шукають опертя на слабших духом українців, як це вони робили завжди в історії, в 16 й 17 столітті. (Наша спольщена шляхта з Яремами Вишневецькими, Тетерями, Кисілями й такими іншими.)

Узгляднюючи ці всі обставини, ми вже можемо дати правдиву оц'нку військовому потенціялові Польщі. Хоч Польща має велику армію (300,000 людей), одначе справжніх поляків у війську є тільки 180,000, а 120,000 представників погноблених нею та покривджених національностей. Ця припорція є поучаючим для тих, хто вміє зрозуміти його сакраментально зловіщий зміст. (Моменто морі!) Надто тяжкі обставини створяться в Польщі з вибухом війни й при національно-революційних і національних меншинах буде 400,000. Наслідки цього будуть для польської держави катастрофальні. Наведу історичний приклад. Як відомо Австроугорщина до великої війни була великою й сильною державою. Різні народи, що входили в її склад користувалися поважними привілеями, надто поляки й чехи. І хоч українцям під Австроугорщиною жилося гірше як другим народам, одначе й вони мали деякий захист в своїх культурних й економічних потребах. Українці в переважній більшості були патріотами Австро Угорщини й це вони яскраво довели в часі світової війни. Різноязичність австроугорської імперії шкідливо відбилася на її військових операціях.

1918 р., коли склалися сприятливі обставини, майже всі народи Австроугорщини за вийнятком німців, почали творити свої держави й австроугорська імперя розпалася.

Австрія втратила 676 000 кв. миль і біля 50 мільйонів людей.

Отже бачимо, що хоч народи, які були в складі Австро-Угорщини, користувалися відносною свободою, а поляки навіть серед словян займали домінуюче положення, все ж ці народи розірвали звязок з Австроугорщиною, щоб творити свої держави.

Ми певні, що така ж доля очікує молоду польську державу в блищому майбутньому. Бо ж для всіх народів, що перебувають під польською займанщиною немає жадної рації ні причин боронити незалежности польської держави, але є сильні підстави зруйнувати її остаточно або відорватися від неї.

СТРАТЕГІЧНО-ПОЛІТИЧНІ КОРДОНИ

Тепер ми розглянемо стратегічно-політичні кордони Польщі та зробимо порівняння та висновки. Новоутворена Польща втиснулася між молотом червоної Москви й ковалом могутньої Німеччини. В цьому й полягає її політично-стратегічна трагедія. Бо ж мимо того, що два сусіди Польщі є значно сильніші від неї, вони ще мають з нею поважні розрахунки за ті терени, що від них припали до Польщі. Крім того Польща межує з Литвою, Чехословаччиною й Румунією. З червоною Москвою Польща межує на протязі 1,258 кл. Ввесь цей простір поділюється багнисто-лісовим Поліссям (ушир 320 кл.) і зручним для операцій значними силами, надто весною й восені, на два окремі райони: північній (литовсько-білоруський) і південній (волино-галицький). До північнього району ведуть найкоротші залізничні шляхи з корінньої Московщини. Головний операційний напрямок Москва-Смоленськ-Варшава. Туди 1920 р. у часі московсько-польської війни був скерований головний удар червоної армії, що ледви не скінчився для поляків утратою Варшави. Бажаючи боронити цей небезпечний для себе напрямок від Москви-Литви поляки розбудовують фортецю Городно (Гродно). У дальшому при відвороті своєї армії, вони думають спертися на зміцнені позиції по системам рік, головно Нарви й Щари.

Велике значення для дальшої оборони відограє місто Берестя Литовський—вузол шляхів, але бувша тут за часів Росії фортеця ще не відбудована.

Південній напрямок для наступу совітських армій йде зо східніх земель й червоні базуватисьмуть на Східню Україну. Головний операційний напрямок: Київ-Львів-Краків. Як відомо 1920 р. кінно-козача армія Будьонного переможно наступала на цьому напрямкові аж до самого Львова.

Для захисту Волині й східньої Галичини від большевиць-

кої офензиви поляки приправляють зміцнений район у трикутнику Рівне-Дубно-Луцьк.

Як бачимо, як поляки так і червона Москва мусять мати дві групи військ: північню й південню. Північня совітська армія буде чинити в напрямку на Варшаву, а південня загрожуватиме обороні поляками Варшави через Тернопіль-Львів у запіллі тих польських армій, які будуть оперувати в північньому районі.

Як для Польщі, так і для червоної Москви буде відогравати дуже важну ролю настрій, поведінка й чини українського населення обабіч Збруча, бо ж боротьба на волино-галицькому фронті буде точитися на Українських Землях. Порівнюючи воєнну потужність Польщі й червоної Москви про що ми скажемо далі, навіть при невтралітеті з боку Німеччини, Чехословаччини й Румунії, з вийнятком Литви, Польща після нашої думки, мусить улягти в тій боротьбі.

При спільному ж наступі червоної Москви й Німеччини на Польщу, що могло б бути до приходу Гітлера до влади, Польща за короткий час була б окупована частинами совітських, литовських і німецьких військ. Навіть військовий союз з Румунією, Чехословаччиною й Франц'єю не врятував би Польщі тоді від поразки.

ЛИТВА

На північньому сході Польща межує з Литвою, яка нині є засадничо ворожою до неї за захоплення поляками столиці Вильна. Литва посідає терен 56.000 кв. кл. Вона має понад два і п'в мільйона населення. Військо Литви творять три дивізії піхоти і одна бригада кінноти. Її мобілізаційний запас вояків виносить до 219—220 тисяч. Зрозуміла річ, що в часі війни Литва виставить поважну силу. Польща тримає проти Литви в районі Гродно—Вильно корпусну округу (три дивізії піхоти, одну бригаду кінноти), цебто одну десяту частину свойого війська.

При зовнішньому заворушенні поляки змушені будуть на цей напрямок скупчити біля одної пятої своєї армії.

НІМЕЧЧИНА

Але найбільшою загрозою та небезпечним сусідом Польщі є Німеччина. Остання має змогу одноразово вдарити з двох боків на Польщу з п'вночі зо Східніх Прусів поруч з Литвою. Також з заходу з боку Познаня і Шлеську і оточити та відрізати корінні землі від кресів (дивись мапу ч. 1). Вся військова промисловість Польщі та її індустрія, а також і столиця Варшава дісталась би Німеччині. Сприяє нападові німців з півночі також і та обставина, що нині вже німецька морська флота є найсильнішою на Балтійському морі і німці мають можливість виладувати свій десант на Східні Пруси та на Литву. Крім того полякам треба залишити ще значну ча-

стину свойого війська для окупації українських і білоруських земель, щоб поборювати революційний рух.

Ця обставина значно ослабить їхній опір німецькій офензиві. Навіть наколи би Франція і червона Москва, Чехословаччина та Румунія створили спільний фронт проти Німеччини, то в такому разі, думається нам, Німеччина на початку евентуально буде лише боронитися проти Франції, до того вона нині приготовляється, зайнявши здемілітаризовану Ренщину і добре зміцнивши її. Німеччина може скупчити сильну армію на свойому північньому крилі в східніх Прусах та на Литві і при підтримці морської флоти буде активно протиділати червоній армії, яка до речі значно пізніше за Німеччину мобілізує та розгортає своє військо. Окремою ж групою німці поведуть наступ з Познані та Шлеську і захоплять всі завислянські воєводства Польщі з Варшавою включно. Правдоподібно Чехословаччина, що має у свойому складі до трьох мільйонів німців і межує з Мадярщиною, Німеччиною і Австрією не буде сильно погрожувати операціям німецькій армії проти Польщі. Нарешті Румунія, як би вона встряла також у війну на боці червоної Москви та Польщі, немає кордонів з німцями, до того ж вона й сама є загрожена Болгарією та мадярами і тому правдоподібно буде допомагати більш теоретично як практично, а врешті, евентуально, порозуміється з Німеччиною або оголосить невтралітет. Зараз уже в Румунії створилась політична групка такої орієнтації. Нарешті треба зазначити, що Польща не має великої охоти переправляти червону армію через Білу Русь та західні землі, бо ж поляки добре знають, що большевики поведуть шалену комуністичну агітацію серед робітничих польських мас і прилучать собі добрий шмат польських земель.

Не треба також забувати, що на совітську Росію може вдарити Ніпон і цим стримає її навалу проти Німеччини. В всякому разі який би не був вислід боротьби двох коаліцій (франко - московсько - польської з одного боку і німецької з другого) Польща в першу чергу буде зруйнована і значно ослаблена, а українська проблема вирішиться завдяки нашій організованій революційно-національній акції.

Нарешті навіть політично стратегічне порозуміння гітлерівської Німеччини з Польщею для боротьби проти червоної Москви, в остаточному висліді не дасть додатніх наслідків для Польщі з таких самих причин: 1) Велика Німеччина в ніякому разі назавжди не відмовиться ні від східнього пруського коридору, ні від багатого вугіллям промислового Шлеську. Вона ц питання обовязково розвяже при більш сприятливих умовах. 2) Союз Німеччини з Польщою не може бути ні щирим, ні тривким, бо ж увесь світ нині вже переконався про нестійкість політики Польщі, цієї класичної зрадниці. Як відомо, Польщу створила антанта, головно Франція з надією опертися на неї проти червоної Москви і проти Німеччини.

Одначе Польща з приходом Гітлера до влади порушила свої зобовязання супроти Франції і склала з Німеччиною угоду. Знову таки 1936 року, після захоплення Гітлером демілітаризованої Надренії, коли проти Німеччини здавалось визначився фронт великих держав, Польща н'би то повертається знову до союзу з Францією і т. і. А тому можна припустити, що Німеччина, використавши Польщу, як таран проти червоної Москви, в дальшому правдоподібно лишить ослаблену Польщу на початку революційного заворушення, яке запалає на її кресах. А здається, що Польщу чекають ще й гірші перспективи... Ми не можемо зараз з деяких міркувань ширше та глибше обм'ркувати польські проблеми при вище зазначен'й нами ситуації. 3) Український Нарід не дозволить Польщі посісти ще й частини Східніх Земель, про що вона мріє. Також Україна не бажає одного окупанта замінити на другого. Та й Польща не має на це н' спроможности, н' хисту, ні зовнішніх та внутрішніх сил. Вона як відомо, не дала собі ради з меншинами і не спромоглася перетравити сім-вісім мільйонів українців до цього часу, а навпаки викликала в них ненависть і огиду до польської держави. Сягати ж далі на схід за новими теренами—це для Польщі було б небезпечною авантюрою. Такий же самий погляд на польську державу висловив в своїх споминах президент чехословацької республики Масарик. Він яскраво зазначує: Польща не встані проковтнути Українських Земель на сході, бо це її загибіль.

Поляки знають добре небезпеки зовнішні та внутрішні, що їм погрожують в раз' зовнішн х конфл'ктів, тому то вони й намагаються одноразово запоб'гати перед Німеччиною, Франц'єю та совітською Рос'єю, щоб нарешті осягнути невтралітет в майбутній боротьбі між совітською Москвою й Н'меччиною. Але ми певні, що географічне положення Польщі сприяє Н'меччині й червон'й Москві нарушити її невтралітет. І терени Польщі стануть ареною боротьби між німецькою і совітською арм'ями й здобиччю цих держав.

Висновки: Отже Польща нин' вже не може ні відогравати поважної ролі на Сході Европи, ні навіть оборонити свої кордони. Її тимчасова сила на склоні бо ж вона є значно слабша за Німеччину і совітську Росію і не має до того ж підпертя з боку меншости та однодумного настрою серед свойого населення. **Тому шукати в слабій Польщі опори для виборення Самостійної Української Держави—є цілковитим безглуздям.** Польща врешті повинна увійти в свої етнографічні кордони, забути мрії про історичні границі 'в'д моржа до моржа". Її сл'д перейти на скромну, але певну ролю другорядної суто національної польської держави, як Естонія, Латв'я, Литва, Ф'нляндія, Норвеґія і т. і. Тоді то Польща знайде спокій внутр' і її ніхто не буде погрожувати ззовн'. Навіть Українська Велика Держава евентуально матиме з нею добросусідські відношення, а при потребі навіть буде боронити її в'д нападу.

Це є закон числа і сили. Не може ж 18 мільйонів людей, до того ж загонистих і політичних фантастів, відогравати ролю великої держави, за займанця та покровителя 45-мільйонового українського населення. **Туман короткої покривдженої польської "голубки", що століттями висів над Европою, розвіяла сувора дійсність. Вона довела правдиву вартість польської держави і хижацьк. та брутальні напрямки її зовнішньої і внутрішньої політики.** Мимоволі нам пригадується байка: Жаба побачивши вола, захотіла дорівнятись йому, вона почала дутися, дутися і від натуги лопнула! Примітка: Дехто з наших політик'в думає, що в інтересах Польщі є створення Самостійної Української Держави на Східніх Землях. Це велика помилка, бо ж Польща добре знає, що незалежня Українська Держава буде стреміти приєднати до себе Західні Землі, відірвавши їх від Польщі. Тоді, як совітська і національна Росія є надто загрожена Ніпоном на Далекому Сході, а тому вся їх енергія буде скерована на протиділання Ніпону для оборони Сибіру, а не приєднання Західніх Земель, що створить в складі Росії постійну українську сепаративну загрозу. Тому то поляки лише використовують тих українців, що орієнтуються на них, щоб шахувати українськими проблемами Росію і коштом Українських Земель найти порозуміння з Москвою. Пригадаємо рижський договір і його висліди для Українського Народу.

Таким чином нам українцям треба добре зрозуміти взаємовідношення сил польської держави й Українського Народу і висв'тлити це питання перед світовою опінією та вирвати з корінням всякі угодові течії, як дуже шкідливі для розвязання української проблеми. Бо ж вони викривлюють нашу справу і перешкаджають нашій зовнішній політиці розвязати українську проблему в повній мірі.

Взагалі потужн'сть польської держави не є поважною і ми маємо більше сприятливі умови її побороти, як це було за часів Хмельниччини. Треба лише нам добре приправитись і йти за дороговказом Великого Гетмана.

ЧЕРВОНА МОСКОВСЬКА ЗБРОЙНА СИЛА

Організац'я червоної збройної сили є своєрідним витвором комун'стичної системи, що заволоділа величезними просторами бувшої російської 'мперії і зовсім п'дпорядкувала собі всі народи, що сьогодні назовні творять так зв. соціял'стичну федерацію народів або так зв. Союз Соц'ялістичних Совітських Републик. Ось тому й неможливо совітську м'літарну силу оцінювати м'рилом сучасних европейських військових потуг. Цієї важливої обставини в багатьох випадках не узгляднює світова преса, а тому й вона не в силі якслід зрозум'ти ні 'стоти армії ні її д'йсної вартости в майбутніх конфл'ктах европейських й азійських держав Одні з досл'дників переціню́ють могутн'сть совітської арм'ї, маючи на увазі її озброєння та техніку, а другі уважають

її зовсім небоєздатною. Ми вкажемо на деякі характерні черти червоної московської держави та підвалини, на яких її збудова но, бо без цього неможливо розглядати її військову силу. Всякі інші підходи до цієї справи не є реальні й не могли би кинути правдивого світла на військову потугу Совітів.

П д цю пору совітська держава вже майже оформилась. Вся влада находиться в руках Сталіна. Він керує всіми справами, спіраючись на новостворену совітську бюрократію. Про дик татуру пролетаріяту ні про дійсну співпрацю старої гвардії ідейних большевиків—не може бути й мови. Все це належить до історії, здане в арх'в. Комуністична верхівка захопила й змонополізувала всі засоби виробів, транспорту, торгівлі, користування землею, промисловість, пресу, виховну ділянку і т.і. в СССР. Отже життя й смерть, всі засоби існування і продукти праці на всіх ланках скупчено в руках комуністичної партії. Червона диктатура має повну підставу сказати: держава—це я.. Маючи таку необмежену владу, уряд червоної Москви підготовляє свою сатрап'ю до війни.

Ворошилов пише в своїй "Обороні СССР":

"Наша країна уявляє собою єдиний господарський організм, тому нам значно зручніше обєднати, сполучити, повязати відповідними законами і по нашому бажанні скерувати в відповідному напрямкові. Істота цього питання полягає в тому, щоби завчасними заходами забезпечити перетворення нашої промисловости з умов мирних на воєнні..."

Централізм диктатури СССР ще за часів миру тримає економіку країни в мобіл'заційному для війни вигляді й стані. Молодий маршал червоної армії, Тухачевський в свойому творі "О характере современних воєн" говорить виразно, що "цілий СССР ще в мирному стані віддається в жертву вимогам неминучої сподіваної війни", а далі так характеризує завдання Сов. Союзу і методи організації збройних сил:

"Червона армія спирається: 1) на масовість армії народів СССР до війни з коаліцією буржуазних держав; 2) на стратегію рухливости та знищення ворожої сили; 3) на класову революційну війну, на повалення урядів буржуазних. Ці підвалини повинні привести нас до охоплення воєнною підготовкою, революційного законопослушного СССА, до повного усунення з армії всього соціяльно-чужого елементу, створення армії принайменше рівної арміям сподіваної коаліції... до втілення в армію сильних кадрів революційних елементів, потрібних для революційної війни або для перетворення імперіялістичної війни в класово-революційну. Армія СССР повинна бути забезпечена технікою нарівні з арміями европейських держав."

З повищого ясно бачимо плани совітських військових представників і способи їх виконання. Ради цих намірів було в жорстоко нечуваний спосіб переведено так зв. "пятілєтку", пятирічний план індустріялізації СССР. Головна ціль тієї "пятілєтки" була—виеквіпувати червону армію модерною зброєю. По плану "пятілєтки" для пролетарізації селянства і нагляду за ним упроваджено совхози, колхози, відобрано землю від селян і поведено безпощадну боротьбу проти "кулака", цього працездатного господаря-хлібороба, як пережитка дрібно-буржуазного класу. Пятилітка також мала на ціли змілітаризувати широкі маси населення, особливо молоді.

Назовні використано військово-політичний союз з Німеччиною, що трівав аж до приходу до влади Гітлера, та мілітарні фахові сили Німеччини для розбудови пятирічного плану організації совітської армії та вдосконалення старшинського складу. Використовуючи німців до згаданих цілей, большевики творили комуністичні відділи в Німеччині, збільшували там свої впливи й підготовляли німецьку комуністичну революцію. Малося на цілі разом з комуністичною Німеччиною накинути большевизм цілій Европі. Щоб улекшити собі виконання цього завдання, червона Москва зміцнює свою пропаганду в державах Европи та Америки і находить багато прихильників у колоніях, щоб ослабити ті держави на випадок війни з Совітами. Шукати опертя для своїх майбутніх операцій на революційному запіллі ворожих протисовітських армій—це була доктрина в СССР і під її впливом переведено перебудову суспільно-політичних умов у совітській державі. Тільки перехід влади в Німеччині до рук Гітлера спричинив різку зміну в совітській закордонній і внутрішній політиці, але плани й наміри червоної Москви, на нашу думку, остались незмінені.

МІШАНА КАДРОВО-МІЛІЦІЙНА СИСТЕМА

Бажання мати велику армію ще в часі миру, охопити мілітаризацією якнайширші круги громадянства, а при тому брак потрібних засобів до того, змусили СССР створити так зв. мішану кадрово-міліційну систему. Вона складається з трьох елементів: 1) **Кадрові частини армії,** так мовити би, школа навчання воєнної штуки, що має бути прикриттям прикордонньої полоси, до скінчення мобілізації і розгортання армії; 2) **міліційні частини** (територіяльна армія); 3) **позавійськовий вишкіл.**

Всі витрати на армію лягають на місцеві фінанси, крім зброї та інструкторів.

Кадрове Військо.

Термін навчання 2 роки. Завдання—зо всіх червоноармійців підготувати підстаршин. Велику увагу звертається на прищіплення їм комуністичної науки та суто большевицької моралі. На це витрачається від третини до половини всіх годин праці, а також і вільний час. Склад дивізії в часі миру від 7 до 8 тисяч людей.

Територіяльне Військо.

Територіяльні дивізії комплетуються з тих народів, що на їх терені їх розташовано. Загальний речинець служби пять років. На загал всього 8 місяців навчання.

В територіяльній дивізії постійно перебуває 1,400 інструкторів. Знова таки треба зазначити, що витрати на територіяльну армію в більшости несуть місцеві партійно-організаційні органи. Тому, що навчання переводиться зо значними перервами, територіяльні армії є щодо свойого військового знання слабші

від кадрових. Одначе витрати на підготовку і розташування територіяльних частин значно менші від кадрових і ця обставина дає большевикам можність мати численну армію. Додатньою чертою навчання територіяльних частин є те, що воно переводиться для повного бойового складу цих частин. Це сприяє переводженню маневрів в умовах дещо подібних до обставин війни. Для того, щоби найбільше використати години праці для набуття військового знання на політичну грамоту відведено тільки 280 годин тоді, як у кадрових частинах є 591 година. Ціла служба в армії ділиться на періоди: 1) **довійськовий**—з 19 по 21 рік; 2) **дійсна служба,** для кадрових—3 роки, для територіяльних—5 років; 3) **резерва першого порядку** до комплектування бойових частин, до 34 року життя; 4) **резерва другого порядку,** від 34 до 40 року життя, для обоз'в і тилових установ. Всього 21 рік військової повинности. У Франції, Румунії, Польщі ця повинність обовязує чоловіків—у Франції 28 років, а в Румунії і Польщі 29 років це б то до 49-50 року життя. Після цього склад червоної армії в бойових частинах і тилових установах буде в значно молодшому віці, як в інших державах. Це додатня черта совітської армії.

Совітський Союз має в мирний час найбільшу чисельно армію. Вона складається з 82-85 дивізій піхоти, з чого біля дві третині територіяльні. 16 дивізій кінниці і 6 самостійних кінних бригад. Загальна кількість війська від 1,350,000 до 1,500,000 людей в часі миру, а 5-7 мільйонів у воєнний час. (Кромі цього окремі війська ГПУ—біля 150 тисяч людей). Це найпевніщі частини совітської збройної сили, найліпше забезпечені технікою. Головніше і, скажемо, одиноке їхнє завдання—поборювати спроби всякої революції і замахів проти совітської влади. На Далекому Сході є ще спеціяльні частини з монгольців, корейців і китайців, до 150 тисяч, що зачислені до територіяльних частин Сходу. В загальну кількість вони не входять.

Піша дивізія складається з трьох полків піхоти та одного полку артилерії з відповідною кількістю інших родів зброї.

Совітський полк піхоти складається з трьох курінів (батальйонів), двох батерій гармат, відділу розвідки, кінного, саперного маскувального зводу, газового зводу, санітарно-ветеринарного, господарського та політичного відділів. Курінь має три сотні та одну сотню тяжких кулеметів, одну чету курінної артилерії мінометів.

Кінний полк складається з чотирьох сотень (ескадронів) та одної кулеметної сотні й одної полкової батерії. Кожна дивізія кінниці має 4 полки, один полк кінної артилерії, сотню саперів, газову сотню та один механізований відділ.

Велику увагу звернено на повітряну флоту, що є під цю пору другою або третьою по силі серед европейських держав. Для збільшення цієї флоти совітський уряд не жадує ні засобів ні сил і широко пропагує летунство серед населення. Також широко розгорнена праця в справі створення хемічно-газових військ. Уживається різні заходи, щоб ця ділянка була добре

розвинена і щоби з нею були познакомлені якнайширші круги населення.

Назагал совітська армія дуже добре забезпечена в модерну техніку, танки, різнородню панцирну зброю, гармати, машинові кр.си, мінометі і т.д.

Порівняємо вогневу силу піших і кінних дивізій Німеччини, Франції і СССР:

Піша дивізія.	— в Німеччині	— важких кулеметів	108,	легких 162
	у Франції	—	144,	324
	у СССР	—	108,	162
Кінна дивізія	— в Німеччині	— важких кулеметів	108,	легких 162
	у Франції	—	96,	315
	в СССР	—	96,	96

Як бачимо, найбільше забезпечена в кулемети Франція, над то це стосується до важких кулеметів, опісля Німеччина, вкінці СССР.

Наведім порівняння для дивізійної артилерії між Німеччиною, Францією, Румунією, Польщею й СССР.

Кожна з цих країн має при дивізії по одному полкові артилерії. Число батерій: Німеччина—22, Франція—15, Румунія—15, Польща—15, СССР—16. У цих державах батерія складається з 4 гармат, в СССР з 3, а в Румунії з 2.

Загальна кількість гармат в артилерійському полкові: Німеччина—96, Франція—60, Румунія—42, Польща 54, СССР—48.

Виходить, що найліпше забезпечена в гармати Німеччина, далі Франція, опісля Польща.

МІЛІТАРИЗАЦІЯ І ПРОЛЕТАРИЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ

Політичні й військові керівники СССР постановили змілітаризувати маси, головно молодь. Це завдання здійснюють вони так зв. ОСОВІЯХИМ (Общество Содействія Оборони Авіаціонному і Хемическому Строительству СССР). Ця установа безпосередньо підлягає військовому комісаріятові і находиться під доглядом Сталіна. Його ціль досить ясна зо статуту з 1 травня 1930 року. Осовіяхім ділає на підставі "генеральної лінії" ВКПБ (Виконавчого Комітету Партії Большевиків), має на меті організування широких мас по всій території СССР для активної підтримки і переведення добровільної практичної діяльности для змінення оборонно-спосібности, підсиленням авіяційно-хемічної міці, допомозі соціялістичній розбудові, індустріялізації і повній перебудові сільського господарства. Допомога здійснення соціялістичної перебудови сільського господарства, головно шляхом збільшення совхозного і колхозного господарства.., втягнення працюючих жінок міст і сіл в першу чергу до виконування практичних завдань допомозі оборони авіяційному будівництву СССР.

Беручи на увагу величезне значення притягнення молодого покоління до виконування головних завдань ОСОВІАХІМ-у, установа веде систематичну працю серед юних піонірів, шкільної і дошкільної молоді, в школах, піонірських відділах та інших дітячих і молодечих організаціях, притягаючи їх в "юниє друзя

оборони, авіяції і хеміческого строїтельства СССР".

Всі члени цього товариства повинні правильно платити свої членські вкладки на набуття засобів. ОСОВІЯХИМ розгорнув широчезну акцію в справі збірання так зв. "добровільних" пожертв. За гроші зібрані ОСОВІЯХИМ-ом збудовано кілька сот літаків, тенків, а навіть воєнні кораблі. Вже в 1929 році ОСОВІЯХИМ мав звиж 5,100,000 членів, а уряд бажає збільшити його до кінця пятилітки до 17 мільйонів членів. Робітники мусять бути в ньому до 70 відсотків.

Та ми знаємо планетарні плани червоноїМоскви—на папері в них усе добре, але в д йсности не так. Хоч вони осягнули значних успіхів у згаданій справі, все ж таки ОСОВІЯХИМ зустрічає опір і не захоплює людей. Оце недавно, як подає сама совітська преса, ОСОВІЯХИМ назначив зібрання воєнно-спортової і жіночої підсекц'й. Замісць 62 осіб зійшлося всього 7. Почекали і розійшлись з нічим. А таких випадків там дуже багато.

Все ж мусимо признати, що ОСОВІЯХИМ перевів значну працю по мілітарізац'ї населення, а також активно помагав урядові й партії **силою колективізувати селянські господарства і "ліквідувати" куркулів.**

Для порівняння військової підготовки населення в різних країнах світу до "пацифістичного" СССР наведемо з книжки Волошилова "Оборона СССР" (стор. 57 і 58) цікаві дані:

В Англії:

Допризивний кадетський корпус	120,000	людей.
Організація релігійної молоді	50,000	
Стрілецькі клюби	150,000	
Хлопячий пласт (бой скавтс)	300 000	
Разом	**620,000**	

В Злучених Державах:

Табори воєнного навчання	35,000
Хлопячий пласт	300,000
Стрілецькі товариства	237,000
Американський Легіон	638,000
Разом	**1,480,000**

В Польщі:

Стрілецький союз	600,000
Сокіл	60,000
Гарцер	80.000
Галерчики	20,000
Довбурчики	15.000
Повстанці	30 000
Колоністи	30,000
Старшини й підстаршини запасу	50,000
Разом	**885,000**

Цікаво, що Ворошилов, для того щоб збільшити кількість людей, що переходять таку чи іншу спортово-мілітарну підготовку в других країнах зачислює навіть бойскавтів, а в Польщі старшин і підстаршин запасу. Одначе, як бачимо, всі ці

"фашистські" організації кожної держави в світі, навіть їхня коаліція, є жалюгідно-малою в порівнянні з мілітарізацією населення СССР, бо ж уже в 1929 році членами ОСОВІЯХИМ-у було понад 5 мільйонів людей, а під цю пору значно більше.

Французький журналіст в "Ілюстраціон" (ч.4453) подає відомості про те, відкіля і як здобуває ОСОВІАХИМ потрібні засоби. Він пише: "Наприкінці 1926 року ОСОВІАХИМ надрукував 2 мільйони лотерійних білетів. У 1927 році було додруковано ще три мільйони, всього вартости 6 мільйонів карбованців й оголошено "добровільну" підписку. **Збірку переводили члени цього товариства в товаристві представників ГПУ, у підприємствах у ті дні, коли видається заробітня платня".**

З повищого бачимо, що СССР має велику армію, добре зорганізовану та у вистарчаючій мірі забезпечену модерною технікою. Маси совітського населення мілітарізується в таких розмірах, як у жадній іншій державі світу; солідно розбудовується могутню повітряну флоту й хемічну промисловість. Совітська індустря виробляє зброю, муніцію і техніку для потреб армії. Врешті вся її промисловість і навіть економічно-політичний уклад пристосований до вимог сподіваної війни.

Але ж якою ціною осягнув СССР цих успіхів в організуванні своєї збройної сили і яка правдива вартість його військового потенціялу?

Авторитетні совітські представники одверто заявляють, що для створення збройної сили всі народи СССР мусять нести великі жертви. Внаслідок такої політики створилася в СССР велика економічна депресія й народні маси сильно збідніли. А що найголовніще, СССР знищила ту класу, на яку спираються всі держави світу, це б то селян.. У них силою і в жорстокий спосіб відібрано землю, весь достаток й загнано в колхози. Тих же, що не бажали добровільно скоритися цим зарядженням совітської влади, заслано в відлюдні країни Сибіру і так зв. Соловецькі табори. Найгірше відбилося це на українських хліборобах, бо колхозна господарка в Україні охопила 93.35 відсотків всіх господарств. Українці найрішучіще опірались вводженні колхозів. Їх катовано й нищено. Такою ж самою мірою "пришеплено" колхозну систему в козацьких країнах, надто на Кубані.

Взагалі "робітничо-селянська" влада повернула нашого селянина з хлопа в раба-невільника. Внаслідок примусового втягання в колгоспи селянство знищило велику кількість своєї худоби і серед них створилася загальна ненависть до червоної московської влади. Також і робітництво не тільки не дістало тих благ, що йому обіцяно, а зараз вимагається від нього понад сильної праці при малій платні за неї. Робітники не мають права організовано захищати свої класові інтереси, бо ж працю розподілює червона влада. Не за що інше попав на листу "контрреволюціонерів" голова совітських професійних робсоюзів, Томскій, і поповнив самогубство, втікаючи перед судьбою, що стрінула Зіновєва і товаришів, а через те, що в останніх часах до-

рікав червоній Москві, що позбавила профсоюзи всяких прав. У СССР заведено широку експлуатацію ж ночої й дитячої праці, впроваджено поштучну, акордову систему роботи, висисаючу життьові соки з робітника стахановщину і т.і.

Зрозуміла річ, що після цих експеримент в селянські й робітничі маси відчуваються покривдженими і в різний спосіб борються проти визиску. Отже можна сподіватися, що в часі війни маси совітського населення не підпіратимуть активно совітську владу в боротьбі з зовнішнім ворогом, а здається, що значна кількість вояків при сприятливих умовинах повернуть свої багнети проти совітської влади.

Ось чому Совіти, хоч мають велику армію, бояться війни і не відважуються покищо протиставитися Японові, що вже захопив великі простори Манджурії і погрожує окупацією Сибіру. Не помагає й нова "конституція". І старі й молоді большевики розчаровуються в большевицькій доктрині, а зосібна в "генеральній лінії" Сталіна і починають активно змагатися проти червоної влади. Зосібна це дуже виразне на Українських Землях під червоною Москвою.

ЗМІНА ЗОВНІШНЬОЇ І ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Найбільший удар широко закроєним планам совітської влади про підготовку всесвітньої революції, несподівано для червоних, завдала Німеччина з приходом Гітлера до влади. Вся праця Совітів в Німеччині, а це: організація мільйонів комуністів, впливи на соціялістично--радикальні елементи в Німеччині, і т.і.—одразу провалилась. Замісць спільником, Німеччина нагло заявила себе грізним ворогом комунізму та його доктрин.

Ця обставина саме припала на час, коли почались в СССР внутрішні заворушення і заломлення віри в комуністичні засади навіть серед комуністів, не кажучи вже про комуністичну молодь—комсомольців. Комуністичний рух у великих державах, що хоч мав сякі-такі впливи на маси, також не становив серіозної загрози для урядів тих держав. Тоді червона Москва вирішує спертися на соціялістів, яких раніше прозивала соціялзрадниками, а також на радикально-буржуазні, ліберально-демократичні групи, масонерію і т. п. В допомогу їй станули масонсько-жидівські провідники. Вони не могли дарувати Німеччині ворожого ставлення супроти жидівства. Москва скоро міняє напрямки своєї зовнішньої політики і включається в протинаціоналістичний рух. Стає членом Союзу Народів і скеровує всі зусилля на організування світової опінії і сили великих держав для боротьби з Німеччиною. Назовні вона прибірає ролю оборонця миру і цим шахує народи. У Франції беруть перевагу ліві течії, організується так званий "народній фронт" соціялістів лівих радикалів, комуністів і масонів. Заляканий "німецькою загрозою" французький уряд заключує з СССР військово-політичний союз.

Бачучи, що комуністичні ідеї банкротують у СССР і закордоном, **червона Москва прибірає яскраву форму національної,**

московської, намагається викликати патріотизм серед московського населення і скерувати його національну й державницьку енергію проти українців та других народів, що бажають відірватися від большевицької Росії. В Україну призначається Кагановича й Постишева, касується Київську Військову Округу, для зміцнення і береження України обірається столицею сов. України, Київ, починається боротьбу з українським націоналістичним "ухилом" й робиться намагання прищепити українським масам загально-московські ідеали. Сталін такою політикою хоче затримати при собі московські маси й приєднати собі білу московську еміграцію, що до певної міри йому вдається (група младоросів на еміграції, мілюковці і др.).

Та даймо оцінку, що є по своїй суті збройна совітська сила і чи вона призначена захищати інтереси сов. Росії чи III інтернаціоналу.

Совітська влада використовує всі можливости і послуговується всіми гаслами і способами, щоб затримати стан свойого посідання на величезних просторах СССР. Це база для її пропаганди й осягнення своїх цілей. Як доводять факти і діяльність червоного Кремлю за останніх 17 років, "генеральна лінія" і гасла большевиків міняються, залежньо від обставин, одначе їхня ціль не міняється. Серед московських большевиків є дві групи, що мають свої особисті далеко йдучі цілі. Сталін і його інтернаціонально жидівські співробітники стремлять до всесвітньої революції, а інтереси Росії їх обходять настільки, наскільки вони дають їм змогу тримати керму влади і зручно переводити свою роботу. Не виключене, що як би перед ними поставити пропозицію віддати ще великі терени СССР за гроші і надалі остатись при владі, то в прикрому разі вони й на це підуть. Це видно з їхньої політики на Далекому Сході. Військові круги й переважна більшість московського населення бажає захищати інтереси великої російської держави ("єдіно-неделімство"). Ось чому перед зовнішньою небезпекою (яка була в 1920 р. у війні з Польщею, а тепер у можливости конфлікту з Ніпоном і Німеччиною) Сталін і "кагановичі" прибірають маску й ролю щирих захисників інтересів Росії.

Таким чином вся **збройна сила Совітів є оруддям III Інтернаціоналу,** а тому що совітська армія складається в більшій кількости з москалів і Московщина є цитаделею большевизму. Комінтерн мусить маніфестувати себе ніби московським. Це дає йому відповідні впливи на московські маси і деякі можливости й надалі тримати владу в Росії.

Совітська влада постановила здобути впливи у деяких европейських держав, зосібна розбудувати велику коаліцію проти Німеччини, щоб перемогти й скинути націоналістів й, використовуючи пригожі умовини, накинути державам комуністичну систему й опанувати цілий світ. Події в Еспанії і керуюча там роля большевицьких провідників, як напр. мадярського жидка Белі Куна (Арона Кона), а також дії в інших країнах (у колоніях "союзника", Франції, веде Москва комуністичну пропаган

ду) доказують, що Комінтерн не відмовився від своїх намірів, а лише міняє тактику в залежності від обставин.

Одначе які цілі собі не ставила би совітська влада і яка група не взяла би перевагу в СССР (інтернаціональна чи суто-московська), це засадничо справи не міняє. Ми констатуємо, що політика і вся діяльність Москви є дуже шкідливою для цілого світу, а для України зосібна, а тому мусимо виучуючи природу і складові елементи совітської влади, відповідно приготуватися до вирішальної боротьби проти неї, з метою відорвати від Совітів Українські Землі.

Та вернімся до збройної сили червоної Москви. Вкажемо на деякі її хиби.

Поперше, старшинський склад совітської армії не відповідає вимогам модерної війни, бо майже 70 відсотків старшин мають тільки нищу освіту.

Подруге, промисловість СССР стоїть нище рівня західньо-европейських держав, надто Америки, бо в СССР бракує технічно-фахових сил. Рівночасно серед робітників є багато так зв. "вредітелей", це б то таких, що свідомо нищать індустрію.

Потрете, в армії немає взаємного довіря між старшинами, політичними керівниками і вояцтвом. Відомо ж, що ціла система в СССР збудована на засадах донощицтва, стеження і терору. А де немає довіря, не може бути дружньої співпраці. Це найбільш стосується до збройної сили. Яка може бути відданість вояка справі, коли напр. за зраду вояка відповідає ціла його рідня. Взагалі, в СССР шпигун на шпигунові сидить і шпигуном поганяє.

Почетверте, повний централізм хоч і дає Сталінові безконтрольно керувати справою, але на випадок будьяких змін увесь державний та адміністративний апарат зникне й возьмуть верх децентралізовані революційні течії.

Попяте, прикрий стан залізниць не дає змоги одноразово вести довготрівалу війну з сильним ворогом на Далекому Сході й на Заході..

Шосте, притягнення в лави армії лише певних з поглядів червоної Москви елементів доводить перед населенням, що це не є влада загально-державна, а комуністично-партійна.

Загальний висновок з цього такий, що совітську армію недоцільно оцінювати, маючи на увазі тільки її кількість, добру організацію і приправлену до війни всю економію держави. Під цим оглядом найбільше надійна совітська повітряна флота, моторизовані відділи й кінниця, бо доктрина СССР скерована на знищення ворога швидким наступом на його терени й шаленою агітацією та партизанськими акціями в його запіллі. **Одначе справжня вартість червоної армії залежить від сили тієї держави, проти якої вона воюватиме.** Правдоподібно совітська армія спроможеться завдати болючі втрати Польщі, Румунії і навіть їх розгромити та зірвати внутрі, але при затяжній війні евентуально й сама заломиться. Що ж торкається війни з високо-патріотичним, войовничим Ніпоном, то тут вже обста

вини для червоної армії були би значно гірші, хоч би й їй помагали держави, що бояться розросту Ніпону.

Але найбільшою загрозою для СССР є все таки Німеччина. В боротьбі проти Німеччини доктрина сов. армії вдарить по Совітах. За Гітлером обєднаний нарід, в його розпорядимости могутня армія з талановитим керуванням і добрий апарат пропаганди. В СССР правдоподібно вибухло б повстання і внутрішнє заворушення. Правда, в допомогу СССР виступлять всі сили Комінтерну з масоно-жидівською пресою на чолі і деякі держави, але перемога націоналістичного фронту над московсько-комуністично-інтернаціональним, думаємо, врешті таки наступить.

З розгляду мілітарної сили Польщі й червоної Москви ясно бачимо, що військовий потенціял тих двох держав не є непоборною й дуже грізною силою, а навпаки, криє в собі значні хиби. І це дає нам не лише надію, а й **певність,** що Український Нарід осягне свою мету.

ШЛЯХИ ВИЗВОЛЕННЯ

Між українцями, на жаль, ще до цього часу існують—правда, вженезначні—групи, що не розуміють ні завдань, що стоять перед нами, ні способів для здійснення їх.

Є сьогодні такі політичні напрямки:

Перший вже голосить необхідність боротися проти всіх займанців в царині політично-пропагандній, культурно-організаційній і мілітарно-революційній. Її гасло—здобути або в дома не бути.

Другий голосить опертя на одного з окупантів для поборення разом з ним другого. Невтральність, фантастичність і шкідливість цього напряму—переконуючо нам доводить наша історія і всебічня оцінка сучасних обставин. Його тримаються різного роду угодовці. Ми хочемо їх запитати, на кого вони будуть спиратися, коли всі наші займанці погодяться між собою і зорганізують загальний антиукраїнський фронт? Між іншим ця евентуальність якраз сьогодні накреслюється. Девіз угодовців. рятуйте хто в Бога вірує, бо ми слабі, покривджені і ради собі самі не можемо дати. Така безрадна позиція не гідна великого героїчного Українського Народу.

Третій напрямок каже: Моя хата з краю, я нічого не знаю. Праця на еміграції без допомоги та відповідного ставлення до подій на рідних землях. Цей напрямок теж є засуджений на загибель. бо ж не маючи животворної ідеї, яка захопила б ентузіязмом боротьби та ідеалом створення власної держави, неможливо заохотити до українського питання надто нашу молодь. народжену вже на американському континенті. Для великих змагань, треба великих ідей.

На здивування, ще є дуже "мудра група" на американському континенті. Вона нібито формально належить до третього напрямку—це б то невтрального, а в дійсності весь час веде рішучу кампанію на оплюгавлення наших героїчних армій,

називаючи українських відважних ветеранів-бійців дезертирами, що ховалися по коноплях і т. і. Цим вона порушує світлі традиції визвольної боротьби за волю Народу і прищеплює громадянству зневагу до святої крови наших Героїв, що наклали головами за Батьківщину, зневіру у власні сили і нехіть до дальшої боротьби. Такого явища, такого плюгавлення свойого війська, яке вписало не одну гарну сторінку в нашу історію, ми не бачимо ні в одного народу. Уявім собі, що хто небудь з якого народу до того ж безпідставно відважився б прилюдно ганьбити свою армію, навіть маючи підстави до того. Бо відомо, що щастя війни змінливе і разом з перемогами є й поразки. І таких не бракувало і в інших народів. Одначе всякого, хто понижував би бойову гідність своєї армії громадянство напевно злінчувало би, а в нас такі люде ще звуть себе провідниками народу. Ця група намагається всіми засобами поборювати Провід Організації Українських Націоналістів і заперечувати доцільність революційної визвольної боротьби. Зрозуміла річ, що своєю акцією вона значно допомогає нашим окупантам, ослаблюючи єдино страшного для них ворога, про що одверто зазначають всі наші окупанти. В той же час ця група ставиться замасковано, але поблажливо до наших угодовців, не виступає проти їх одверто, а пропагує у своїх часописах різного роду угодову пресу, як наприклад брошуру Целевича. Однобічно освітлює процес 12 героїв у Варшаві. Нарешті закликає громадянство, щоб воно рішучо осудило революційну діяльність провідників визвольної боротьби, заперечує збірку на Визвольний Фонд і т. і. Тому ми з певною відповідальністю за свої слова зазначаємо, що **"національна праця" цієї групи в політитчному відношенні є більш шкідливою для української визвольної боротьби, як одвертих угодовців.** Ця група назагал допомагає нашим окупантам поборювати націоналістів, а друг нашого ворога є нашим ворогом і противником визвольних змагань Українського Народу.

Український Націоналізм ставить своїм завданням звільнити від займанців всі українські землі, спираючись на власні сили всього Народу. Власні сили складаються з трьох елементів. Всю свою енергію Провід Українських Націоналістів скеровує на організацію українських мас на окупованих землях для національної революції. Отже головна сила визвольного руху це є маси нашого населення на рідних землях. Вони відповідно приправляються, щоб вирішити долю нашого Народу. Перед цієї боротьби веде українська героїчна молодь, як на Східних, так і Західних землях і зараз вже на цей шлях стає американська молодь.

В Польщі

Поляки одверто скрізь визнають, що найбільшим ворогом проти їхнього панування є Український Націоналізм. Не маючи змоги побороти його власними силами при допомозі різно-

Рис. О. Григорович

го роду страшних репресій, розстрілів, катування, вязниць. Берези Картуської та інших, поляки в розпуці звернулися за поміччю до наших угодовців. Разом плече в плече вони думають побороти націоналістичний рух. Дарма! Вже на Західних Землях, крім селянських і робітничих українських мас та нашої шкільної молоді, існує велика армія українських вояків. За цей час в лавах польського в'йська набули знання воєнного ремесла від 400,000 до 500,000. Вони в більшості напевно не будуть працювати на скріплення польської держави і на підсилення її мілітарної потужности. Ці вояки не підуть шляхами Сагайдачного. Вони готуються до новітніх козачих військ. Вони будуть валити польську державу, а тому і угода поляків з частинкою української інтелігенції не врятує Польщі. Це добре знати всьому українському загалові. Польща добре розуміє цю небезпеку для себе і вона тримає на Українських Землях половину всіх своїх збройних сил, це б то пять корпусних округ (дивись мапа).

В СССР

Також і на Східних Землях свідомість українських мас значно зросла. Революційні акти проти московсько-комуністичної влади збільшуються і набірають поважних і загрозливих розмірів. Це видно з резолюції пленуму ЦК(б) (ухвалена 30 січня, ц. р.):

"По-перше, що на території України осіло дуже багато уламків і недобитків різних контрреволюційних організацій і партій. По-друге, що Україна є обєктом спрямування імперіялістичних інтервентів. По-третє: після утвердження та зміцнення радянської влади на Україні багато членів націоналістичних та дрібно-буржуаних партій вступили до лав КП(б)У. По-четверте: що в період прориву в Україні в 1931—1932 рр. ворог користуючись послабленням большевицької пильності у багатьох партійних організаціях **України проштовхнув до лав нашої партії велику кількість націоналістів. По-пяте, що в Україні тепер головна небезпека є місцевий український націоналізм."**

Такі самі твердження ми чуємо і від Сталіна, Постишева і від других можновладців сов. Росії на Україні. **З цього добре видно, що націоналізм запустив глибоко коріння в українські маси і є головною небезпекою для червоної Москви, про що вона одверто зазначає.**

Далі в Україні розташовані 19 дивізій піхоти і 6 дивізій кінноти. З них 11 територіяльних дивізій, це б то таких, які комплектуються в переважаючій більшости з нашого українського населення. І майже всі вони, по заявам большевиків, є непевні. Таким чином в Україні є навіть організовані українські частини, які є ворожими до сов. влади. Зараз червона влада починає поволи переформовувати територіяльні дивізії в кадрові. Характерна річ, що з 52 дивізій піхоти і 12 дивізій кінноти, що мають охороняти та боронити весь західний фронт червоної Москви, 19 дивізій, як ми зазначили, піхоти і 6 дивізій кінноти розташовані в Україні, а 11 дивізій піхоти і 3 дивізії кінноти на півдні Білорусі в напрямку теж на Україну. Це б

то і большевики тримають в Україні більше половини своїх сил призначених для оборони західного фронту. Треба зазначити, що червоних надто непокоїть нац. рух серед комсомольців і ми маємо відомості, що є вже багато нашої молоді в Україні серед комсомольців, яка заприсягає на вірність Українському Народові і Державі. Отже опертя на українські маси й підготовка революції на Східних Землях є актуальною і дає певні підстави для майбутнього.

УКРАЇНСЬКА АРМІЯ

Другий елемент—кадри українських армій. Українське військо не визнало себе переможеним і його ніхто досі ще не розвязав. По всій земській кулі, де лише існують бувші вояки, вони мають різного роду організації: стрілецькі, військові і т. і. Бо ж починаючи од команданта та старшин генеральної булави до стрільця і козака ми не поламали своєї присяги Українському Народові і продовжуємо підготовку до останнього, рішучого бою. **Таким чином кадри Української Армії існують, але Армія змінила форми в залежності від обставин.**

РОЛЯ ЕМІГРАЦІЇ

Третій елемент наша численна еміграція, як в Европі, так і на американському континенті. Над її освідомленням і відповідною організацією також працює Провід Українських Націоналістів. В сучасний мент національний рух набрав на континенті поважного, навіть домінуючого значення. Ідея визвольної боротьби і творення незалежної Соборної України є близькою й дорогою для переважаючої більшости наших людей без різниці політичних, релігійних, культурних угрупувань. На жаль, частина ще з них (правдивіше партійно-політичні центри) не стала твердо на шлях визвольної боротьби, як одинокого засобу для поборення ворогів. Необхідно, щоб вони теж активно вклалися в підпертя цієї боротьби. Сподіємось, що це станеться в блищому майбутньому. Які ж завдання, яка роля нашої еміграції? Надто на американському континенті. Українці мусять створити широке запілля для визвольного фронту. Вони повинні підперти його по напрямках: політичному, моральному, мілітарному і технічно-матеріяльному. Длятого, щоб довести світові і урядам великих держав про те, що весь Український Нарід твердо стоїть на необхідности рішучою боротьбою осягнути звільнення своїх земель від окупантів і створення Української Соборної Держави, треба це своє бажання яскраво виявити як в пресі, так і в активній підтримці визвольного руху. Ми маємо право на свою державу, одначе це право треба підсилити ще виявом своєї організованости. Лише тоді й великі держави зможуть поставити свою карту на українську проблему. Як відомо сильному всі помагають, а слабого експлоатують і не поважають. Зокрема таке політичне підпертя буде мати вплив на Европу та уряди на американсь-

кому континенті., а їхній голос має велике значення у вирішенні поважних питань міжнародного характеру.

МОРАЛЬНА ДОПОМОГА

Наші оборонці рідних земель працюють для ідеї і ретельно й мужньо виконують свої обовязки, але треба для морального їх підпертя, щоб їхні героїчні чини високо розцінювались нашим Народом і щоб він шанував їх і був гордий з їхньої самопожертви та йшов за їхнім прикладом. Це скріпить їх на дусі і дасть їм сили і далі змагатись за нац. правду і волю Народу.

ТЕХНІЧНО-МАТЕРІЯЛЬНА ДОПОМОГА

Ми хочемо одверто і щиро запитати українське громадянство, в який спосіб думає воно перевести так важливу підготовку до мілітарно-революційної боротьби, організації широкого запілля, освідомлення та пропаганду на зовні. Всі народи, які мають вже свої держави витрачають для оборони від 30 до 40 відсотків всього свойого бюджету. Але нам українцям треба ще боротися за створення держави. Яких же це потребує засобів? Українські націоналісти щасливі й горді з цих обставин, що вони не жебрають ні перед Польщею, ні перед Москвою, закликаючи їх нам допомогти за рахунок Українських Земель. Отже коли ви хочете мати свою державу (а ви все про це мрієте), допоможіть політично, морально і технічно-матеріяльно її здобути. Так чинила еміграція всіх народів, що зараз вже створили свої держави. Так мусимо робити й ми. Бо не дарма сказав покійний король Юрій V.: "Помагаймо самі собі, то й Бог нам поможе". Всі ми українці маємо однакові обовязки до своєї Батьківщини, але ролі наші різні в залежности від обставин. Найтяще завдання виконує наш Нарід на рідних землях. Відповідальна праця керівників і організаторів українського визвольного руху та організованих націоналістів, але і на вас випадає поважна роля. Вона не потребує ні великих матеріяльних жертв, ні важкої і відповідальної праці, ні порушення ваших персональних справ. Лише слід бути свідомими українцями і допомогати обороні рідних земель по змозі своїх сил. Маси можуть більше дати й допомогти, як окремі люде. Це треба добре зрозуміти і чином довести своє бажання активно спричинитися до здобуття волі свойому Народові.

Є ще одна ділянка, на яку слід звернути увагу. Треба відновити українську регулярну армію, створивши старшинські кадри і фахівців-спеціялістів модерної зброї. На американському континенті є повна змога набути мілітарні знання і створити старшинські кадри. Цією акцією українці Канади і Північної Америки одразу осягнуть подвійної мети. По перше, яскраво доведуть перед урядами своєї другої батьківщини, що вони є лояльні та вдячні за ті можливости, якими користуються українці. По друге: створивши війському еліту, піднесеть

ся вага і значення Українського Народу серед других націй в Канаді і Північній Америці. Крім того це дасть змогу при сприятливих умовах сформувати українські легіони, або перекинути в той чи інший спосіб наших вояків в допомогу для боротьби проти наїздників. Не є конечним, щоб ці легіони були дуже численні. Потрібно, щоб вони існували. Бо ж відомо, що мораль відограє домінуючу ролю в боротьбі. А коли дізнається наш Нарід на займанщині, що українці, вже громадяне американського континенту, не забули про свій Нарід, що існують легіони або вояцькі кадри в Канаді й Північній Америці, Бразилії, Аргентині, в Европі, **то це значно піднесе дух нашого Народу і дасть йому силу і певність для осягнення перемоги.** Пригадаймо, яку то сприятливу ролю для Польщі, а шкідливу для висліду нашої боротьби на Зах. Землях проти Польщі, відограла сформована виключно з польських емігрантів армія Галера. А українська еміграція прогавила цей історичний важний момент.

Ось ті шляхи, які обібрав Український Націоналізм і закликає всіх вас іти твердо і непохитно до здійснення нашої мети. Шляхи ці важні і криваві, але іншого способу немає, щоб здобути права й волю для нашого покривдженого Народу.

Український Нарід є одним з найздібніших. Це він довів колонізаційною працею наших фармерів таки на канадських преріях, в Аргентині, в Бразилії. Наші робітники по заявам місцевих людей, є теж дуже добрими працівниками. Наша молодь у всіх країнах світу в школах вивязується найліпше. Українські діти в переважаючій більшости одержають як не перші, то вищі "прайси" (нагороди). Войовнича вдача теж є прикметою українців. Винаходи молодих українських вчених напр. Грановського, Павличенка та інші. Наша пісня, танок, звичаї теж захоплюють чужих. **Отже ми маємо право сказати, що Українська Нація дійсно є здібною і перед нею велика майбутність. Нам лише бракує віри у свої сили, організованости і вміння підпорядкувати свої персональні інтереси загальним українським справам.** Одначе українці роблять вже швидкий поступ наперід. Зараз вже формується новий всеукраїнський тип. Він сполучив в собі широку козачу владу України, працездатність, організованість і нахил до послуху стрільця Західних Земель, відвагу легіня Прикарпаття і впертість та завзятість сина Зеленої Буковини. Працюймо, єднаймося, організуймося і ми виборемо свою незалежну Соборну Українську Державу! Бо ж слава України не вмре, не поляже!! Лише мечі, а не слова здобувають Нації права.

Торонто, Онт. Канада.

25 цвітня, Року Божого 1936.

СХІДНЯ ЕВРОПА 1648 Р.
Пояснення:
Границі: державні
васальних (півнезалежних) держав
земель, що завоював для Польщі Сагайдачний
держави Б. Хмельницького
сучасної Польщі
Походи Сагайдачного (дати не всі певні)
Похід Хмельницького 1648 р.
Мірило 1: 9.000,000
кілометрів
англ. миль
на схід від Грініч
ФІНЛЯНДІЯ
ФІНСЬКА ЗАТОКА
ЕСТОНІЯ
ЛІВОНІЯ (окупована Шведами 1629 р.)
БАЛТИЙСЬКЕ МОРЕ
КУРЛЯНДІЯ
ЖМУДЬ
БРАНДЕНБУРГ
ПРУСИ
ВАРШАВА
ЛЬВІВ
ВІДЕНЬ
КИЇВ
МОСКВА
ЗАПОРІЖ
ДОНСЬКІ КОЗАКИ
ЧОРНЕ МОРЕ
Упсаля
Стокгольм
Новгород
оз. Ільмен
Ладога
Ярославль
Твер
Коломна
Рязань
Смоленськ
Чавси
Брянськ
Орел
Курськ
Воронеж
Данків
Лебедян
Сколія
Стародуб
Трубчевськ
Чернігів
Ніжень
Ромен
Прилука
Переяслав
Миргород
Кропивна
Полтава
Канів
Черкаси
Корсунь
Чигирин
Кодак
Чортомлицька
Січ
Кафа
Керч
Бахчисарай
Синоп
Самсун
Трапезунт
Скутар
Кенігсберг
Ковно
Вильно
Городня
Нарва
Бобруйськ
Пинське
Берестя
Холм
Замостя
Краків
Острів
Полонне
Житомир
Берестечко
Збораж
Пилявці
Збірів
Ужгород
Сятин
Хотин
Сучава
Яси
Цецора
Будапешт
Могач
Білгород
Букарест
Поздаш
Ніжин
Ромен
Прилука
Переяслав
Миргород
Кропивна
Полтава
Канів
Черкаси
Корсунь
Чигирин
Кодак
Чортомлицька
Січ
Кафа
Керч
Бахчисарай
Синоп
Самсун
Трапезунт
Скутар
Рис. О. Григорович